

Колонка головного редактора

Г.М. Перепелиця – головний редактор..... 2

Актуальна тема

В.А. Демьохін. Концептуальні засади розвитку системи експортного контролю України..... 4

Законодавство в сфері експортного контролю

О.М. Гришуткін. Основні положення змін і доповнень до Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання”..... 10

Експортний контроль в ЄС

А.В. Остапенко. Основи законодавства ЄС у сфері контролю товарів і технологій подвійного використання..... 21

Безпека та нерозповсюдження ЗМЗ

С.І. Кондратов. Основні результати Вашингтонського саміту з (фізичної) ядерної безпеки: український контекст..... 25

Внутрішньофірмовий контроль

О.С. Наквакін. Правильно складений контракт – запорука успіху в зовнішньоекономічній діяльності..... 32

Запитуйте: відповідаємо

Є.О. Грицай..... 36

Офіційно

Л.В. Чечеюк. Інформація про основні результати роботи Державної служби експортного контролю України за 2010 рік 39

Вісник експортного контролю

Журнал Науково-технічного центру експорту та імпорту спеціальних технологій, техніки та матеріалів

Керівник проекту — **Олександр Сівер**

Співкерівник проекту — **Олександра Бовенко**

Головний редактор — **Григорій Перепелиця**

Дизайн-проект — **Інна Котлінська**

Літературний редактор — **Лідія Манченко**

Журнал розповсюджується безкоштовно серед організацій та установ, що професійно займаються проблематикою експортного контролю. Видання здійснюється за фінансовою підтримкою Державного департаменту США за Програмою допомоги в галузі експортного контролю та прикордонної безпеки (EXBS) і відділу з питань політики експортного контролю та співробітництва при Національній адміністрації ядерної безпеки Міністерства енергетики США. При використанні матеріалів посилання на “Вісник Експортного Контролю” обов’язкове. За дозволом на цитування та передрук матеріалів звертатися до редакції. Редакція може не поділяти думки авторів публікацій. Усі використані матеріали є власністю авторів. За надруковані матеріали редакція відповідальності не несе. Виходить 4 рази на рік. Наклад 300 примірників. Підготовка до друку – ТОВ “Комп’ютерно-видавничий, інформаційний центр”.

Адреса редакції: 04080, м. Київ, вул. Фрунзе 19—21,
Тел. (38 044) 463-71-47, Факс (38 044) 462-55-55

Цим номером ми відновляємо життя спеціалізованого видання “Вісник експортного контролю”, яке було перервано у зв’язку з відсутністю його фінансування. Тому мушу вибачитись перед нашими читачами й авторами за таку вимушену довготривалу перерву.

Вісник експортного контролю започаткований Науково-технічним центром експорту та імпорту спеціальних технологій і матеріалів у травні 2005 року при підтримці Аргоннської національної лабораторії Міністерства енергетики США. Це видання призначене, насамперед, для фахівців у галузі експортного контролю, представників оборонної промисловості, експертів, службовців, усіх тих, хто так чи інакше пов’язаний зі сферою експортного контролю. Специфіка експортного контролю полягає в тому, що з одного боку, він представляє собою діяльність держави як суб’єкта міжнародних відносин, міжнародного права та міжнародних режимів з контролю над озброєннями, покликаних зміцнювати міжнародну безпеку, з іншого — в той же час така діяльність у кращому випадку має сприяти, а в гіршому, не зашкодити реалізації економічних інтересів вітчизняних експортерів, виробників озброєнь, продукції військового призначення та подвійного використання. І та, і інша сфера діяльності держави є дуже важливою.

Перш за все, виходячи з необхідності зміцнення міжнародної безпеки Україна проводить виважену, послідовну та відповідальну політику в галузі експортного контролю – комплексу заходів щодо контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання, нерозповсюдження зброї масового знищення й технологій її доставки.

Пріоритетним напрямком діяльності у сфері експортного контролю є приведення вітчизняної нормативно-правової бази в цій галузі у відповідність до європейських стандартів, вивчення можливостей імплементації критеріїв Спільної позиції Ради ЄС щодо правил контролю за експортом військових технологій та обладнання до чинного законодавства. В цій галузі проводиться робота із гармонізації системи експортного контролю України з відповідними нормами та процедурами, які діють у рамках ЄС; адаптації списків контрольованих товарів, ознайомлення з існуючими в ЄС обмеженнями на торгівлю зброєю та обмін інформацією з “проблемними” країнами.

У відповідності з міжнародними зобов’язаннями України та з метою захисту національних інтересів ведеться активна робота в рамках міжнародних режимів експортного контролю: Вассенаарська Домовленість, Режим контролю за ракетними технологіями, Група ядерних постачальників, Комітет Цангера та Австралійська Група. Україна бере активну участь у Пленарних і робочих засіданнях зазначених міжнародних режимів експортного контролю. Головними пріоритетами у роботі делегацій України є захист інтересів вітчизняних розробників, виробників та експортерів озброєнь і військової техніки, ракетно-космічної техніки, літальних апаратів та їх компонентів, а також створення сприятливих умов для подальшого розвитку міжнародного співробітництва України у військово-технічній галузі, підтримання зусиль міжнародного співробітництва з питань нерозповсюдження¹.

Водночас, Україна бере активну участь в процесі опрацювання питань, пов’язаних з розробкою Договору про торгівлю озброєн-

¹ Зовнішня політика України-2009: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М. Перепелиці. – К.: ВД “Стилос”, 2010. – С. 151.

нями (ДТО) – міжнародного інструменту для регулювання імпорту, експорту та передачі звичайних озброєнь. Зокрема, представники нашої держави приймають участь у засіданнях Робочої групи відкритого складу з обговорення перспектив розробки та укладання всеохоплюючого Договору про торгівлю озброєннями.

У минулому році в Україні, за сприяння США та Європейського Союзу, було проведено Одинадцятку міжнародну конференцію з питань експортного контролю, яка сприяла поліпшенню іміджу України як держави, що чітко дотримується своїх міжнародних зобов'язань. Всі ці питання, пов'язані з міжнародною діяльністю України в сфері експортного контролю, будуть систематично висвітлюватися в нашому часописі.

Поряд з цим, за своїм змістом журнал охоплюватиме всі основні аспекти та проблеми експортного контролю. Зокрема, в ньому знайде своє місце така рубрика, як законодавчі новації в сфері експортного контролю. У ній ми будемо знайомити читачів зі змінами законодавчої та нормативно-правової бази в сфері експортного контролю, щоби своєчасно інформувати експертів про такі юридичні зміни, умови та правила.

Важливим розділом часопису стане ознайомлення з досвідом Європейського Союзу в сфері експортного контролю та адаптація національної системи до його стандартів. Тематика, пов'язана зі стратегіями експортного контролю теж знайде своє належне висвітлення на шпальтах часопису.

Велика увага буде приділена проблемам нерозповсюдження зброї масового

знищення. Ми плануємо публікувати неупереджену оцінку ефективності міжнародного режиму нерозповсюдження ЗМЗ, висвітлювати виклики та тенденції в сфері режиму нерозповсюдження та експортного контролю. Зокрема, в публікаціях ми будемо намагатися давати комплексну оцінку місця й ролі України в зміцненні режиму експортного контролю та інших міжнародних режимів контролю над озброєннями і нерозповсюдженням ЗМЗ.

Проте журнал, окрім науково-інформаційного призначення, буде нести досить вагоме практичне навантаження. В цьому сенсі він покликаний надавати практичну допомогу фахівцям у вирішенні конкретних питань та проблем повсякденної діяльності, пов'язаної з дотриманням і реалізацією режиму експортного контролю. Саме цій практичній частині присвячені такі рубрики, як: “запитуйте-відповідаємо” та “практика внутрішньофірмового контролю”.

Таким чином журнал “Вісник експортного контролю” поєднує в собі науково-аналітичну частину, присвячену вітчизняним і міжнародним проблемам режиму експортного контролю, та практичну – спрямовану на надання консультативної допомоги експортерам товарів технологій і матеріалів військового призначення та подвійного використання. Це дає підстави сподіватись, що часопис згуртує навколо себе вітчизняних фахівців, експертів, службовців, діяльність яких спрямована на зміцнення й вдосконалення вітчизняної системи експортного контролю, та буде цікавим і корисним для наших читачів.

З повагою,

Директор Інституту зовнішньої політики,
доктор політичних наук, професор

Г. М. ПЕРЕПЕЛИЦЯ

Дем'юхін В. А.
Голова Державної служби
експортного контролю України,
кандидат технічних наук

Концептуальні засади розвитку системи експортного контролю України

У статті викладені концептуальні засади розвитку та вдосконалення системи експортного контролю України у контексті реалізації Закону України "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання" і завдань, що поставлені Президентом України у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами.

За сучасних геополітичних умов до основних загроз миру й безпеці слід відносити не лише загрози, пов'язані з неконтрольованим розповсюдженням зброї масового знищення, систем її доставки та відповідних технологій, а й небезпеку виникнення та загострення низки міждержавних і внутрішніх збройних конфліктів, поширення міжнародної злочинності й тероризму. Створення надійних механізмів нейтралізації таких загроз та активна участь у безпекових міжнародних організаціях і відповідних заходах є одним із пріоритетних напрямів державної політики України.

Національна система експортного контролю України є важливою складовою державної системи протидії загрозам міжнародному миру та безпеці. Тому Президент України та Уряд нашої держави приділяють значну увагу удосконаленню цієї системи у напрямі підвищення її ефективності та відповідності, адекватності, сучасним викликам, у тому числі впровадженню на національному рівні правил та процедур, які забезпечували б неухильне виконання міжнародних зобов'язань України у сфері нерозповсюдження та експортного контролю.

Державна служба експортного контролю України (далі — Держекспортконтроль) повинна стати "активним" центральним органом виконавчої влади, який буде сприяти збільшенню експортного потенціалу України. Саме це і є головною

метою діяльності Держекспортконтролю. В той же час досягнення такої мети має і відповідні обмеження, тому що це не повинно суперечити цілям безпеки, нерозповсюдження та боротьби з тероризмом.

Якщо говорити про системність розвитку військово-технічного співробітництва та розвитку експортного контролю, то в цьому напрямку є два цільових показники предметно-технологічного характеру — забезпечення сталого розвитку військово-промислової галузі та забезпечення безпеки як держави, так і міжнародного миру та безпеки [1].

Зброя для знищення, чи зброя для оборони? А якщо для оборони то від кого? Філософська проблема — зробити так, щоб зброя, яку ми створили, не знищила нас самих? Саме така умова вимагає запровадження обмежень. Власно це завдання вирішує експортний контроль.

Виходячи із зазначених цільових установок сформульовані основні завдання щодо удосконалення системи експортного контролю України, яка повинна стати не "стримуючим" фактором, а навпаки, — "катализатором" зовнішньоекономічної діяльності.

На цей час в Україні склалися сприятливі умови для досягнення зазначеної мети. Не скористатися цим було б вкрай недалекоглядно. Хоча "збройний" експорт України

поки що не досягає бажаного рівня, ми можемо стверджувати, що у нашій державі створена та функціонує одна з найефективніших систем експортного контролю. Україна є активним учасником усіх міжнародних режимів експортного контролю.

Треба підкреслити, що експортний контроль є важливою складовою частиною економічної політики держави, а економічна політика держави стосується кожного громадянина України [2].

Під час вирішення питань економічної політики вкрай важливим є забезпечення відповідного балансу між завданнями економічного розвитку та цілями безпеки, нерозповсюдження та боротьби з тероризмом.

Основу системи експортного контролю України було створено ще у 1993 році. З того часу система пройшла тривалий випробувальний шлях – від формування, у 1993–1998 роках, перших контрольних списків та відповідних нормативних актів, до її законодавчого закріплення у 2003 році. Впродовж наступних років було створено досконале на той час нормативно-правове забезпечення цієї системи.

З прийняттям у минулому році змін і доповнень до Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” [3], а також прийняттям указів Президента України “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” [4] та “Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу України” [5] почався новий етап розвитку національної системи експортного контролю України.

Таким чином, одним із головних завдань державної системи експортного контролю України на сучасному етапі слід вважати мінімізацію політичної складової складного процесу протидії загрозам розповсюдження зброї масового знищення та протидії тероризму. При цьому проблема не обмежується лише внутрішнім або регіональним масштабом, вона набуває світової ваги, оскільки стосується безпеки людства в цілому. Якщо у якійсь “гарячій точці” з'являється зброя, здатна знищити населення цілої країни, то це не є небезпекою регіонального масштабу, це становить загрозу для миру в цілому. На жаль, вже маємо непоодинокі прояви тероризму, витоки якого почалися з невеличких регіональних кон-

фліктів, що переросли у загрозу для всього людства.

Підтвердженням політизації у сфері військово-технічного співробітництва може бути висловлювання президента “Проекту перехідних демократій” Брюса Джексона [6] *“Поляки продавали танки Судану в середині 1990-х, і ми це замовчували і казали, що вони – борці за свободу. Ми не звертали уваги на корупцію в Чеській республіці. У Болгарії на вулицях Софії застрелили 123 журналісти, і ми нічого не сказали і прийняли до НАТО. Я вже нічого не буду говорити про Румунію. А вашу країну ми наказали за одного убитого журналіста та „Кольчугу”, яку ніхто не продавав Іраку. Я вважаю, що це несправедливо.”*

Саме такі помилки у внутрішній та зовнішній політиці України відкинули державу не лише у питаннях військово-технічного співробітництва, а і в інших сферах на десятки років назад. Зрозуміло, що взагалі відійти від політики в цій сфері міжнародних відносин неможливо, але прагнути до цього, мінімізувати вагу суто політичних обмежень – необхідно.

Це також свідчить на користь того, що виконавча влада має формуватися на професійних засадах, а не добиратися за політичними ознаками. У зв'язку з поверненням до Конституції 1996 року Держекспортконтролем підготовлено проект оновленого „Положення про Державну службу експортного контролю України”, де виписані її функції, й відповідно до них підготовлено проект нової структури Держекспортконтролю. При цьому основної уваги приділено посиленню (а фактично впровадженню) інформаційно-аналітичної та прогнозної складової у діяльності Держекспортконтролю. Це дозволить значно удосконалити інформаційно-аналітичне забезпечення керівництва держави з питань міжнародного військово-технічного співробітництва, експортного контролю та нерозповсюдження, сприятиме прогнозуванню основних тенденцій у політиці провідних світових гравців на ринках, а також прогнозуванню тенденцій розвитку окремих регіональних ринків зброї та плануванню активності на них вітчизняних спецекоптерів тощо. Загалом же, кардинальних новацій у Положенні та структурі Держекспортконтролю не передбачається, що по-своєму добре: адже трансформації не повинні суперечити принципам наступності і послідовності.

За останні півроку вже багато чого змінилося. Зокрема, ухвалено зміни до Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання”. На черзі – деякі зміни до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення (щодо правопорушень у галузі державного експортного контролю), підготовка оновлених редакцій постанов Кабінету Міністрів України, якими врегульовуються процедури державного експортного контролю, а також низки відомчих актів Держекспортконтролю. Завдяки цьому в заявочній діяльності ми передбачаємо приблизно на 90% зменшити кількість документів, що підприємства-експортери подають до Держекспортконтролю. Вже сьогодні завдяки вжитих організаційних і нормативно-правових заходів, а також інтенсифікації роботи Держекспортконтролю час розгляду заяв цих експортерів зменшився майже на 15%.

Держекспортконтроль відчуває повну підтримку з боку вищого керівництва держави у діях, що направлені на вирішення головних завдань розвитку і підвищення ефективності державної системи експортного контролю України.

Головними принципами вдосконалення державної системи експортного контролю України на сучасному етапі розвитку цієї системи є пріоритетність відстоювання національних інтересів України та, водночас, обов'язковість виконання міжнародних зобов'язань України у сфері нерозповсюдження та експортного контролю. Саме **пріоритетність відстоювання національних інтересів України** (політичних, економічних, військових), яка визначена на законодавчому рівні, є базовим принципом державної політики України у галузі державного експортного контролю, спрямованим на забезпечення національної безпеки держави. Зрозуміло, що на сучасному етапі, коли керівництвом держави докладаються масштабні зусилля для стабілізації та розвитку національної економіки, однією з найважливіших складових національної безпеки є забезпечення економічного розвитку держави. Саме тому національна система експортного контролю має бути орієнтована на сприяння цьому розвитку. Водночас таке “сприяння” не повинно послабити контроль за нерозповсюдженням зброї масового зни-

щення та інші напрями контролю, які є суттю державної системи експортного контролю України. Останнє актуалізує другий важливий принцип розвитку державної системи експортного контролю – **удосконалення механізмів виконання міжнародних зобов'язань України у сфері нерозповсюдження та експортного контролю**.

З метою сприяння **економічному розвитку держави** слід у якомога коротший термін перетворити “жорстку” систему, якою на цей час є національна система державного експортного контролю, у так звану “сприятливу” для національного товаровиробника систему. При цьому необхідно забезпечити збереження ефективності базових процедур експортного контролю та створити досконалі механізми сприяння міжнародному миру та безпеці.

Серед пріоритетних напрямів розвитку експортного контролю, які забезпечують сприяння економічному розвитку доцільно виділити:

- здійснення заходів дерегуляції деяких норм та процедур державного експортного контролю;

- створення сприятливих умов для національних експортерів;

- удосконалення вітчизняної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації національних кадрів у галузі експортного контролю.

Здійснення заходів дерегуляції деяких норм та процедур державного експортного контролю повинно, на наш погляд, спрямовуватися насамперед на:

- перехід від принципу “тотального” контролю до принципу “необхідного та достатнього” контролю;

- створення механізму аналізу впроваджуваних заходів обмежувального характеру з точки зору їх відповідності міжнародним зобов'язанням України та впливу на показники економічного розвитку держави;

- максимальне скорочення кількості документів, що подаються підприємцями до Держекспортконтролю, зокрема, обмеження їх обсягом, що прийнятий на цей час державами Європейської спільноти.

- зменшення обсягу державного контролю за проведенням суб'єктами господарювання переговорів, пов'язаних з укладанням контрактів на експорт окремих видів товарів, та збереження такого контролю лише відносно держав, щодо яких

застосовуються відповідні міжнародні обмеження;

встановлення обґрунтованих, можливо коротких, термінів розгляду документів підприємств, а також визначення конкретних випадків, в яких у видачі дозвільних документів може бути відмовлено;

виключення корупційних ризиків, пов'язаних з можливістю маніпулювання вартістю визначених у дозвільних документах товарів;

визначення реальної собівартості платних адміністративних послуг, що надаються в галузі державного експортного контролю, та впорядкування розміру плати за оформлення і видачу документів у цій галузі;

наближення нормативних актів у галузі експортного контролю, до європейських стандартів.

Особливу увагу у наступні періоди слід приділити заходам щодо створення сприятливих умов для національних експортерів. Такі заходи жодним чином не повинні призвести до послаблення контролю з боку держави за діяльністю цих суб'єктів у сферах, на які поширюється державний експортний контроль. Але вони повинні забезпечити доброзичливе ставлення державних органів, що здійснюють такий контроль, до законних потреб та інтересів національних товаровиробників. Для реалізації визначеної мети слід всебічно розвивати та вдосконалювати, зокрема, такі напрямки роботи Держекспортконтролю:

надання підприємствам кваліфікованої консультаційної допомоги щодо суті вимог державного експортного контролю та їх дотримання при здійсненні міжнародних передач товарів;

забезпечення рівних умов здійснення міжнародних передач товарів підприємствами усіх форм власності;

збереження державної монополії на експорт/імпорт товарів військового призначення;

широке впровадження систем внутрішньофірмового експортного контролю на підприємствах та надання підприємствам всебічної методичної допомоги у створенні ними таких систем;

налагодження електронного зв'язку з підприємствами-заявниками з метою отримання довідкових документів в електронному вигляді;

поетапне вирішення питання про електронні форми отримання від підприємств заяв та документів для отримання відповідних дозволів Держекспортконтролю;

сприяння у координації дій державних органів, виробників озброєння і військової техніки та уповноважених посередників у сфері військово-технічного співробітництва з метою уникнення конкуренції вітчизняних експортерів на зовнішніх ринках;

створення спільних комісій за участю представників державних органів, що входять до системи державного експортного контролю, представників підприємств та громадськості для розгляду актуальних питань, що викликають загальний інтерес;

проведення Держекспортконтролем моніторингу і аналізу громадської думки, забезпечення своєчасного публічного реагування на пропозиції та зауваження громадськості;

виконання проектів інформаційного та аналітично-дослідницького спрямування з актуальних питань нерозповсюдження, експортного контролю та міжнародного співробітництва у військово-технічній сфері;

широке інформування громадськості щодо заходів у галузі державного експортного контролю шляхом своєчасного наповнення та оновлення ВЕБ-сайту Держекспортконтролю та інтерактивного спілкування громадян з керівництвом та посадовими особами Держекспортконтролю під час проведення тематичних ("гарячих") телефонних ліній та Інтернет-конференцій у режимі "он-лайн".

Важливим елементом створення сприятливих умов для національних товаровиробників повинно стати також удосконалення вітчизняної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації національних кадрів в галузі експортного контролю.

Для досягнення цього необхідно забезпечити підготовку та видання навчально-методичних матеріалів у галузі експортного контролю, продовжити проведення семінарів, конференцій та інших публічних заходів з питань:

практичної діяльності національної системи експортного контролю та діяльності організації міжнародних режимів експортного контролю;

роз'яснення положень законодавчої та нормативно-правової бази у галузі державного експортного контролю;

оволодіння теоретичними знаннями та практичними навичками автоматизованої обробки інформації у галузі експортного контролю;

вивчення та запозичення досвіду провідних держав світу у галузі державного експортного контролю.

У контексті подальшого розвитку національної системи експортного контролю також необхідно приділити значну увагу **вдосконаленню механізмів виконання міжнародних зобов'язань України у сфері нерозповсюдження та експортного контролю**. З цією метою у наступні періоди необхідно здійснити заходи щодо:

максимального наближення національного законодавства та відповідних процедур державного експортного контролю до відповідних норм і процедур держав Європейського Союзу (далі – ЄС);

ефективного використання міжнародного досвіду у сфері нерозповсюдження та експортного контролю;

залучення іноземної допомоги, у тому числі технічної, для розвитку національної системи експортного контролю.

Вирішення пріоритетних завдань подальшого розвитку національної системи експортного контролю неможливо без їх належного законодавчого та нормативного забезпечення. Робота у цьому напрямку сприятиме не лише створенню умов для економічного розвитку держави, але й наближенню законодавства у галузі державного експортного контролю до законодавства держав ЄС.

У цьому контексті актуальними є завдання щодо підготовки оновленої законодавчої та нормативно-правової бази, впровадження списків товарів подвійного використання, аналогічних відповідним спискам ЄС тощо. Необхідно здійснювати своєчасну та послідовну імплементацію до національної законодавчої бази основних положень міжнародних угод у галузі нерозповсюдження, а також рішень, прийнятих у форматі міжнародних режимів експортного контролю, членом яких є Україна. Під час цієї роботи потрібно

також здійснити заходи з упорядкування та часткової декриміналізації деяких порушень в галузі державного експортного контролю, а також з розмежування конкретних складів порушень, які підлягають кримінальному або адміністративному правозастосуванню. Крім того, потребують оновлення деякі законодавчі та інші нормативно-правові акти, що регулюють порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів, відповідно до пріоритетів національної політики у сфері державного експортного контролю та змін керівних принципів діяльності міжнародних режимів експортного контролю.

Для сприяння у досягненні зазначених цілей треба поліпшити взаємодію з Верховною Радою України, відповідними її Комітетами та окремими народними депутатами в частині підготовки правових актів як у галузі державного експортного контролю, так і у суміжних сферах, в першу чергу у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами.

За останній період представники Держекспортконтролю, Міністерства закордонних справ України, інших державних органів брали участь у заходах, що проводились в рамках міжнародних режимів експортного контролю, членом яких є Україна. До участі в цих заходах залучались найкращі фахівці провідних українських підприємств — виробників та експортерів, таких як ВАТ “Мотор Січ”, ДКБ “Південне”, ДК “Укрспецекспорт” та інших.

У наступні періоди необхідно значно **активізувати діяльність, пов'язану з участю України у роботі організацій міжнародних режимів експортного контролю**. Таку діяльність потрібно проводити виходячи із національних інтересів України та захисту законних інтересів українського виробника. Зокрема, йдеться про вирішення питань стосовно внесення змін до керівних принципів діяльності цих режимів та змін до відповідних контрольних списків товарів, що діють у рамках цих режимів.

Потребують більш ефективного використання державними органами інформаційної системи обміну інформацією, що створені у рамках міжнародних режимів експортного контролю — Вассенаарська домовленість, Група ядерних постачальників, Режим контролю за ракетними технологіями та Австралійська група.

Також є потреба в удосконаленні механізмів підготовки питань, що виносяться від імені України в рамках діяльності організацій міжнародних режимів експортного контролю.

Важливою формою вдосконалення національної системи експортного контролю є співробітництво з органами експортного контролю інших держав та використання їх позитивного досвіду із запровадження національних процедур експортного контролю, а також взаємодія з іншими міжнародними організаціями та іноземними державами з метою зміцнення міжнародної безпеки і стабільності, у тому числі, з метою запобігання розповсюдженню зброї масового знищення та засобів її доставки.

* * *

У цій статті визначено лише деякі аспекти подальшої діяльності Державної служби експортного контролю України та розвитку національної системи експортного контролю. Цілком зрозуміло, що відстоювання національних інтересів, здійснення заходів щодо нерозповсюдження зброї масового знищення та засобів її доставки є складним завданням. Здійснення цих заходів неможливе без ефективної взаємодії органів виконавчої влади з підприємствами, впровадження в реальну практику роботи ефективно діючих механізмів проведення консультацій з громадськістю. Постійний діалог повинен стати невід'ємною частиною нашої подальшої роботи.

Список літератури:

1. Демехин В. Целеполагание как элемент системы деятельности по инновационному развитию региона. // Економіст. – 2007. — № 9. – с. 32–35
2. В.А.Демьохін Економічна політика держави та її законодавче забезпечення. Голос України — 15.06.2004 р., № 108 (3358).
3. Закон України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 23 вересня 2010 року, № 2561-VI.
4. Указ Президента України “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” від 9 грудня 2010 № 1085/2010.
5. Указ Президента України “Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу України” від 28 грудня 2010 року № 1245/2010.
6. Брюс Джексон: Первое, что сказал мне Янукович: Юлю не посадят в тюрьму. Щоденна Всеукраїнська газета “День”, 09.02.2011.

О. М. Гришуткін
кандидат економічних наук

Основні положення змін і доповнень до закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання”

У статті розглянуто основні положення змін і доповнень до Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року № 549-IV, що введені Законом України від 23 вересня 2010 року № 2561. Здійснено постатейний аналіз впливу зазначених змін і доповнень на процедури державного експортного контролю, їх регуляторні наслідки, а також їх вплив на деякі складові національної безпеки.

Практичне застосування Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року № 549-IV (далі – Закон 549-IV)¹ підтвердило на практиці, що введені цим законом норми стали надійним підґрунтям функціонування державної системи експортного контролю України. На підставі цього закону протягом 2003–2004 років було оновлено нормативно-правове поле національної системи експортного контролю України. Так Постановою Кабінету Міністрів України № 1080 від 17 липня 2003 року затверджено “Порядок державної атестації системи внутришньофірмового експортного контролю, створеної суб’єктом здійснення

міжнародних передач товарів”², Постановою № 1807 від 20 листопада 2003 року затверджено “Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення”³, Постановою № 86 від 28 січня 2004 року затверджено “Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання”⁴.

Зміни й доповнення, обумовлені прийняттям зазначеного закону, протягом 2003–2004 років були внесені у понад двадцять нормативно-правових та відомчих актів у галузі державного експортного контролю. Завдяки цій роботі до кінця 2004 року була по-

¹ Закон України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року № 549-IV.

² “Порядок державної атестації системи внутришньофірмового експортного контролю, створеної суб’єктом здійснення міжнародних передач товарів”, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 року № 1080.

³ “Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення”, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 року № 1807.

⁴ “Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання”, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 86.

вністю оновлена законодавча база національної системи експортного контролю.

Практична діяльність національної системи експортного контролю України протягом наступних років підтвердила ефективність норм вищезазначеного законодавства. Разом з тим, розвиток національної системи експортного контролю у 2004–2009 роках висвітлив низку проблемних питань, вирішення яких потребувало змін деяких норм Закону 549-IV⁵. Так, деякими нормами зазначеного закону було введено надмірно “жорстку” регуляцію процедур експортного контролю. Така регуляція у багатьох випадках була більш жорсткою порівняно з аналогічними нормами інших держав-членів організацій міжнародних режимів експортного контролю, насамперед держав Європейської Спільноти (далі – ЄС). Наприклад, зазначеним законом передбачено практично “тотальний” контроль над переговорами, пов’язаними з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про експорт товарів військового призначення, зайвий контроль за деякими операціями міжнародних передач товарів (імпорт деяких категорій товарів, тимчасове вивезення/ввезення товарів тощо), а також не врегульовано питання кількості документів, що подаються для отримання відповідних дозволів/висновків під час конкретних операції міжнародних передач товарів. Практичне застосування зазначеного закону виявило також низку інших його положень, що потребували вдосконалення або перегляду.

Саме виходячи з зазначених чинників, Державною службою експортного контролю України (далі – Держекспортконтроль) разом з іншими державними органами були підготовлені документи про внесення змін і доповнень до зазначеного закону, які після

опрацювання були схвалені Кабінетом Міністрів України. Згодом їх було подано до Верховної Ради України та прийнято за основу на початку 2010 року. Закон України “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року № 549-IV” прийнято Верховною Радою України 23 вересня 2010 року за № 2561-VI (далі – Закон 2561-VI)⁶. Законом 2561-VI зміни і доповнення внесено до одинадцяти з тридцяти статей Закону 549-IV⁷.

Оновлені норми Закону 549-IV із змінами, що внесено Законом 2561-VI (далі – Закон 549-IV у редакції Закону 2561-VI)⁸ створюють законодавче підґрунтя для:

здійснення поміркованих заходів дерегуляції деяких процедур державного експортного контролю в межах, які не суперечать прийнятим міжнародним зобов’язанням у галузі нерозповсюдження та експортного контролю;

поступового наближення національних процедур експортного контролю до відповідних процедур, що застосовуються країнами ЄС;

вдосконалення процедур здійснення експертиз та скорочення термінів прийняття рішень про надання дозвільних документів;

вдосконалення процедур правозастосування та встановлення по відношенню до суб’єктів, що порушили правила державного експортного контролю, санкцій адекватних таким порушенням.

Крім того, зазначеними змінами вирішено питання про врахування положень інших законодавчих актів, що були прийняті Верховною Радою України після набуття чинності Закону 549-IV⁹. Загалом зміни і доповнення були внесені до одинадцяти з тридцяти статей Закону 549-IV.

⁵ Закон України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року № 549-IV.

⁶ Закон України “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року № 549-IV” від 23 вересня 2010 року №2561-VI.

⁷ Закон України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року № 549-IV.

⁸ Закон України № 549-IV від 20 лютого 2003 року із змінами, що внесено Законом України № 2561-VI від 23 вересня 2010 року.

⁹ Закон України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року № 549-IV.

Зміни, що внесено до Статті 1 Закону 549-IV¹⁰ стосуються двох базових аспектів: по-перше, це введення та розкриття терміну “послуга (технічна допомога) подвійного використання”. По-друге, це визначення кола осіб, яким Держекспортконтроль має право надавати разові, генеральні та відкриті дозвільні документи.

Так абзацом двадцять третім Закону¹¹ визначено новий термін: **“послуги (технічна допомога) подвійного використання”** – надання іноземним юридичним особам чи іноземцям в Україні, або за її межами технічної підтримки, пов’язаної з ремонтом, розробленням, виробництвом, використанням, складанням, випробуванням, модифікацією, модернізацією, підтримкою в робочому стані, включаючи авторський та гарантійний нагляд, або будь-яке інше технічне обслуговування систем, обладнання та їх компонентів, програмного забезпечення та технологій, що підлягають державному експортному контролю. Послуга (технічна допомога) може набувати форми інструктажу, підвищення кваліфікації, навчання, практичного освоєння методів роботи, надання консультацій і може включати передачу технічних даних.

Введення цього терміна дозволяє усунути прогалину у визначенні загального терміна “товари подвійного використання”, який на відміну від терміна “товари військового призначення” не містив розкриття його складових. У загальному розумінні послугою можна вважати трудову діяльність, результатом якої є певний корисний ефект, особлива споживча вартість. Особливістю послуги є збіг у часі та просторі процесів виробництва, реалізації і споживання їх споживчої вартості. Послугу (технічну допомогу) подвійного використання визначено законодавцем як таку, що застосову-

ється до будь-якого технічного обслуговування “систем, обладнання та їх компонентів, програмного забезпечення та технологій, що підлягають державному експортному контролю”. Таке визначення має важливе значення тому, що введення цього поняття розширює поняття “товари” частиною яких є послуги (технічна допомога) подвійного використання, на “будь-які товари, що передбачаються на експорт”, у випадках, передбачених Статтею 10 Закону¹². Саме Стаття 10 вводить поняття поширення процедур державного експортного контролю на будь-які товари у визначених нею випадках, тобто поняття “будь-які товари” у значенні Статті 10 є за своєю суттю тотожним поняттю “товари, що підлягають державному експортному контролю”.

Введення терміна “послуги (технічна допомога) подвійного використання” є законодавчою підставою для внесення відповідних змін до “Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1807 від 20 листопада 2003 року¹³.

Іншою **суттєвою новацією**, яку введено Законом 2561-VI¹⁴, є норма щодо кола осіб, яким надаються дозвільні документи. Цю норму викладено у абзаці тридцять другому Статті 1 Закону у редакції Закону 2561-VI¹⁵. Цей абзац у оновленій редакції визначає термін “разовий дозвіл чи висновок — дозвіл чи висновок, який надається суб’єкту здійснення міжнародних передач товарів, **або суб’єктам, зазначеним у частині третій статті 15 цього Закону для проведення відповідних переговорів, або здійснення конкретної міжнародної передачі товарів визначеному кінцевому споживачу із зазначенням їх найменування, кількості, вартості, особливих умов поставки, назви**

¹⁰ Закон України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року № 549-IV.

¹¹ Закон України № 549-IV від 20 лютого 2003 року із змінами, що внесено Законом України № 2561-VI від 23 вересня 2010 року.

¹² Там же.

¹³ “Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання” затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 86.

¹⁴ Закон України “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року № 549-IV” від 23 вересня 2010 року № 2561-VI.

¹⁵ Закон України № 549-IV від 20 лютого 2003 року із змінами, що внесено Законом України № 2561-VI від 23 вересня 2010 року.

іноземного суб'єкта господарської, або іншої діяльності, держави призначення, або походження товарів та їх кінцевого споживача". Тобто надання разових дозволів чи висновків, крім їх надання суб'єктам здійснення міжнародних передач товарів (як це було у попередньої редакції), можливо також і іншим, у тому числі іноземним, суб'єктам, відповідно до оновлених положень Статті 15.

Введення зазначених суб'єктів як таких, що мають право отримувати разові дозволи чи висновки, не є повною новацією. Воно лише усунуло розбіжності між нормами Статті 1 Закону 549-IV¹⁶ щодо права надавати дозволи чи висновки лише суб'єктам здійснення міжнародних передач товарів, та нормами Статті 16 цього Закону щодо права іноземних суб'єктів звертатися за отриманням цих дозвільних документів.

Таким чином, відповідно до оновленого змісту терміну "разовий дозвіл чи висновок" право отримати такі дозволи чи висновки мають:

суб'єкти здійснення міжнародних передач товарів;

іноземні суб'єкти господарської, або іншої діяльності, які здійснюють міжнародні передачі товарів подвійного використання відповідно до міжнародних договорів, укладених від імені України чи Уряду України, або транзит товарів територією України, тимчасове ввезення товарів на територію України для їх демонстрування як експонатів на міжнародних виставках та ярмарках, проведення випробувань;

військові формування, правоохоронні органи, органи та підрозділи цивільного захисту України, які здійснюють тимчасове вивезення, або ввезення товарів для проведення навчань чи забезпечення діяльності таких формувань за межами України, або імпорт чи тимчасове ввезення товарів на територію України відповідно до міжнародних договорів України, укладених від імені України чи Уряду України".

В той же час **право отримувати генеральні, або відкриті дозволи чи висновки залишилось лише за суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів.**

Зміни, що внесено до Статті 2 Закону 549-IV дозволили конкретизувати операції міжнародних передач товарів, на які не поширюється дія зазначеного закону. Так частиною 2 цієї статті визначено, що дія цього Закону не поширюється на:

переміщення товарів у зв'язку із заходами, що проводяться військовими формуваннями, правоохоронними органами, органами та підрозділами цивільного захисту України за її межами, або підрозділами збройних сил інших держав на території України відповідно до міжнародних договорів України, якщо ними передбачені спеціальні механізми контролю за переміщенням таких товарів;

міжнародні передачі газової, спортивної чи мисливської зброї, зброї, що споряджається гумовими, або аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, іншої зброї, на яку поширюється дія дозвільної системи щодо обігу такої зброї, а також складові частини, патрони та боєприпаси до неї;

міжнародні передачі спеціальних засобів, що застосовуються під час охорони громадського порядку, за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

вивезення, ввезення згідно з міжнародними договорами табельної та службово-штатної зброї під час виконання службових обов'язків особами рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, військовослужбовцями, іншими особами, які відповідно до законодавства України мають право на носіння такої зброї.

По-перше, це дозволило однозначно визначити, що до сфери дії цього Закону не відносяться випадки, коли товари переміщуються у зв'язку із заходами, передбаченими відповідними міжнародними договорами України. **По-друге**, законодавець однозначно встановив, що міжнародні передачі відповідних товарів, на які поширюється дія дозвільної системи (мається на увазі дозвільна система Міністерства внутрішніх справ України), не охоплюються системою державного експортного контролю.

Цією зміною законодавець також однозначно встановив, що міжнародні передачі

¹⁶ Закон України "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання" від 20 лютого 2003 року № 549-IV.

спеціальних засобів, які застосовуються під час охорони громадського порядку, якщо вони визначені у затвердженому Кабінетом Міністрів України переліку, системою державного експортного контролю не охоплюються. Крім того, законодавець визначив випадки ввезення, вивезення табельної та службово-штатної зброї, на які також не поширюється дія системи державного експортного контролю.

Конкретизація операції міжнародних передач товарів, на які не поширюється дія зазначеного закону, за своїм наслідком є фактом дерегуляції міжнародних передач певних видів товарів.

Зміни, що введені до Статті 8 Закону, мають надзвичайно велике значення для подальшого вдосконалення Кабінетом Міністрів України процедур державного експортного контролю. Частиною першою цієї статті у редакції Закону 2561-VI¹⁷ Кабінет Міністрів України отримав право встановлювати порядки здійснення міжнародних передач товарів відповідно до Закону 549-IV у редакції Закону 2561-VI “залежно від конкретних груп товарів та видів їх міжнародних передач”. Зазначені зміни створюють правову основу здійснення експортного контролю тільки тією мірою, яка необхідна для досягнення його цілей, як це визначено у Статті 4 Закону 549-IV¹⁸. Тобто це створює законодавче підґрунтя щодо здійснення поміркованої дерегуляції та виключення “зайвих” процедур державного експортного контролю, які не є предметом захисту національних інтересів та не відносяться до міжнародних зобов’язань України у сфері експортного контролю, нерозповсюдження та протидії тероризму. Крім того, введення законодавцем цієї норми, дозволяє обмежити випадки застосування процедур екс-

портного контролю лише такими процедурами, які на цей час застосовуються державами-членами ЄС. Фактично застосування цієї норми у відповідних нормативно-правових актах Кабінету міністрів України дасть можливість створити для національних виробників такі процедури державного експортного контролю, які зможуть бути “не більш жорсткими” ніж аналогічні процедури, що застосовуються державами ЄС по відношенню до їх національних виробників.

Законодавче закріплення зазначеної вище норми дає можливість здійснити відповідну дерегуляцію процедур державного експортного контролю шляхом прийняття необхідних змін і доповнень до відповідних актів Кабінету Міністрів України. В першу чергу це стосується змін до відповідних Порядків, що затверджені постановами Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 року № 1807¹⁹ та від 28 січня 2004 року № 86²⁰.

Законом 2561-VI²¹ до Статті 11 Закону 549-IV додано нову частину 2. такого змісту:

“Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю має право отримувати від центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, установ та організацій інформацію з питань, віднесених до їхньої компетенції, та залучати такі органи, установи та організації до проведення експертизи”.

Відповідно до Положення затвердженого Указом Президента України № 342/2002 від 17 квітня 2002 року (із змінами згідно з Указом Президента № 947/2003 від 29.08.2003 р.)²², Держекспортконтроль України є спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю. Виходячи з зазначеного та відповідно до частини другої Статті 11 За-

¹⁷ Закон України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року № 549-IV.

¹⁸ Закон України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року № 549-IV.

¹⁹ “Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення”, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 року № 1807.

²⁰ “Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання”, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 86.

²¹ Закон України № 549-IV від 20 лютого 2003 року із змінами, що внесено Законом України № 2561-VI від 23 вересня 2010 року.

²² Положення про державну службу експортного контролю України, що затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 342/2002 (із змінами згідно з Указом Президента № 947/2003 від 29.08.2003 р.

кону 549-IV у редакції Закону 2561-VI Держекспортконтроль має право:

отримувати від центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, установ та організацій інформацію з питань, віднесених до їхньої компетенції;

залучати центральні органи виконавчої влади та інші державні органи, установи та організації до проведення експертизи у галузі державного експортного контролю.

Норма щодо права Держекспортконтролю отримувати інформацію від зазначених вище органів, установ та організацій, створює законодавче підґрунтя для отримання від центральних органів виконавчої влади, в першу чергу Міністерства закордонних справ, Міністерства оборони, Державного космічного агентства, та від інших державних органів, таких як Служба безпеки, Служба зовнішньої розвідки тощо, необхідної інформації для прийняття обґрунтованих рішень про надання відповідних дозвільних документів Держекспортконтролю. Крім того зазначеними нормами законодавчо закріплено право Держекспортконтролю залучати зазначені вище та інші центральні органи виконавчої влади і державні органи, установи та організації до проведення експертизи у галузі державного експортного контролю.

Оновлені норми Статті 11 створюють законодавче підґрунтя для проведення “міжвідомчого узгодження”, яке передбачено Статтею 15 Закону 549-IV у редакції Закону 2561-VI, а також надають підстави для внесення відповідних змін і доповнень до “Положення про порядок проведення експертизи в галузі державного експортного контролю”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 року № 767²³.

Найбільші за обсягом та напрямками регулювання зміни і доповнення зроблені законодавцем у Статті 12 Закону 549-IV. Так у редакції цього закону Стаття 12 мала лише чотири частини. Законом 2561-VI²⁴ до цієї статті додатково введено вісім нових частин, які стосуються:

реєстрації суб'єктів господарювання у Держекспортконтролі у якості суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів;

ідентифікації товарів;

права Держекспортконтролю надавати юридичним особам повноваження на здійснення діяльності щодо попередньої ідентифікації товарів у галузі державного експортного контролю.

В частині, що стосується реєстрації суб'єктів господарювання у Держекспортконтролі у якості суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, законодавцем зроблено доповнення до третього речення першої частини зазначеної статті щодо категорій товарів та видів їх міжнародних передач. Таким чином, зазначене речення викладено у редакції: *(Держекспортконтроль) “ідентифікує товари, визначає умови здійснення їх міжнародних передач до конкретних держав, залежно від категорії товарів, видів міжнародних передач таких товарів тощо, та видає зазначеним суб'єктам посвідчення про їх реєстрацію як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів разом з відповідними роз'ясненнями про особливості здійснення таких передач”*.

Тобто, законодавець надав Держекспортконтролю право під час визначення умов здійснення міжнародних передач товарів користуватися додатковими критеріями, якими є категорії товарів, види міжнародних передач товарів та інші додаткові критерії.

Зазначена норма безпосередньо впливає з оновлених положень Статті 8 Закону 549-IV у редакції Закону 2561-VI, відповідно до яких Кабінет Міністрів України отримав право встановлювати порядок здійснення контролю за міжнародними передачами товарів **залежно від конкретних груп товарів та видів їх міжнародних передач**.

В контексті Статті 12. зазначена вище норма спрямована на сприяння підприємцям. Адже, згідно з цією нормою, Держекспортконтроль має надавати підприємцю розширену інформацію про умови здійснення міжнародних передач товарів до конкретних держав. Крім того, така норма надає

²³ “Положення про порядок проведення експертизи в галузі державного експортного контролю”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 року № 767.

²⁴ Закон України “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року № 549-IV” від 23 вересня 2010 року №2561-VI.

Держекспортконтролю право використовувати окремі положення прийнятих Кабінетом Міністрів України на виконання Статті 8 порядків та викладати такі положення у відповідних роз'ясненнях, що надаються суб'єкту здійснення міжнародних передач товарів разом із свідоцтвом про реєстрацію цього суб'єкта в Держекспортконтролі.

Новими частинами 2 та 3 Статті 12 законодавець визначив граничні терміни розгляду заяв та видачі посвідчень про реєстрацію, а саме:

якщо не потрібне додаткове міжвідомче узгодження, цей термін становить до 30 робочих днів від дня надходження всіх необхідних документів;

у разі виникнення потреби узгодження загальний термін розгляду заяв та прийняття рішення про видачу або відмову у видачі посвідчення про реєстрацію не може перевищувати 60 робочих днів від дня надходження всіх необхідних документів.

Введення законодавцем граничних термінів реєстрації є елементом сприяння підприємцям у встановленні прозорих механізмів взаємодії з державними органами.

Саме введення таких термінів зобов'язує державні органи оперативно працювати під час вирішення питання про реєстрацію та створює для підприємців можливість планування послідовності дії під час роботи з товарами, що підлягають державному експортному контролю.

Новою частиною 4 Статті 12 законодавцем визначені випадки, коли у видачі посвідчення про реєстрацію відмовляється, воно скасовується, або його дія зупиняється. До таких випадків віднесено:

припинення в установленому законодавством порядку діяльності суб'єкта господарювання;

встановлення, що посвідчення, або відповідні роз'яснення до нього надані на підставі недостовірних даних.

Суттєві зміни до Статті 12 Закону 549-IV введено законодавцем відносно правил та процедур, пов'язаних з ідентифікацією товарів.

Так у частину 5 цієї статті Законом 2561-VI²⁵ внесений обов'язок здійснювати попередню ідентифікацію товарів не тільки для суб'єктів господарювання, але і для інших суб'єктів, що визначені в оновленій редакції Статті 15, а саме:

іноземним суб'єктам господарської, або іншої діяльності, які здійснюють міжнародні передачі товарів подвійного використання відповідно до міжнародних договорів, укладених від імені України чи Уряду України, або транзит товарів територією України, тимчасове ввезення товарів на територію України для їх демонстрування як експонатів на міжнародних виставках та ярмарках, проведення випробувань;

військовим формуванням, правоохоронним органам, органам та підрозділам цивільного захисту України, які здійснюють тимчасове вивезення, або ввезення товарів для проведення навчань чи забезпечення діяльності таких формувань за межами України, або імпорт чи тимчасове ввезення товарів на територію України відповідно до міжнародних договорів України, укладених від імені України чи Уряду України.

Тобто, будь-який суб'єкт, який хоче отримати дозвіл чи висновок, повинен здійснити заходи щодо ідентифікації товарів. Разом з тим, відповідно до першої частини Статті 12, реєстрацію у Держекспортконтролі зазначених вище суб'єктів, крім суб'єктів господарювання, законом не передбачено.

Наступною, шостою частиною Статті 12 законодавець надав право усім згаданим у частині 5 суб'єктам "доручити проведення попередньої ідентифікації товарів юридичній особі, яка отримала в установленому порядку повноваження на здійснення діяльності щодо попередньої ідентифікації товарів".

Зазначена норма оновленого закону є елементом сприяння підприємцям, в першу чергу таким, що не мають досвідчених фахівців чи технічних підрозділів, які мають фахові знання та можуть якісно здійснити попередню експертизу товарів.

Попередня ідентифікація товарів суб'єктом, яку він здійснює самостійно, або залучає для цього зазначені вище юридичні особи, має важливі юридичні наслідки, тому

²⁵ Закон України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання" від 20 лютого 2003 року № 549-IV" від 23 вересня 2010 року №2561-VI.

обов'язково повинна проводитися кваліфікованими та досвідченими фахівцями. З метою перевірки кваліфікації зазначених вище юридичних осіб новою частиною 7 Статті 12 законодавець надав право Держекспортконтролю:

надавати юридичним особам повноваження на здійснення діяльності щодо попередньої ідентифікації товарів у галузі державного експортного контролю;

видавати таким юридичним особам відповідні свідоцтва з додатками, у яких зазначаються переліки штатних і позаштатних експертів та відповідних позицій товарів (або груп товарів), щодо яких експертами здійснюється попередня ідентифікація товарів.

У якості додаткових ознак зазначених вище свідоцтв законодавець визначив необхідність оформлення додатків до них, у яких зазначаються переліки штатних і позаштатних експертів та відповідних позицій товарів (або груп товарів), щодо яких експертами здійснюється попередня ідентифікація товарів.

Виходячи з зазначеного права та користуючись нормою частини 8 Статті 12, за якою Кабінет Міністрів України визначає порядок надання зазначених повноважень, Держекспортконтроль повинен підготувати відповідний проект такого порядку та в установленому порядку надати його на розгляд Кабінету Міністрів України.

Новими частинами 9 та 10 Статті 12 встановлено конкретні терміни розгляду заяв та прийняття рішень про надання юридичним особам права на здійснення діяльності щодо попередньої ідентифікації товарів у галузі державного експортного контролю, а частиною 11 встановлено випадки відмови у наданні таких повноважень, а саме:

наявності в документах, наданих юридичною особою, недостовірної інформації; неподання юридичною особою всіх необхідних документів;

порушення юридичною особою законодавства у галузі державного експортного контролю.

Слід особливо підкреслити, що словосполучення **“неподання всіх необхідних документів”** зовсім не визначає необхідність подання будь-яких документів на розсуд Держекспортконтролю. Навпаки, воно

передбачає визначення вичерпного переліку необхідних документів у відповідному порядку надання повноважень на здійснення ідентифікації товарів.

Якщо юридична особа отримала від Держекспортконтролю таке повноваження та відповідне свідоцтво, то воно може бути скасовано у випадках, передбачених новою частиною 20 Статті 12 закону. Серед цих випадків слід особливо підкреслити, що свідоцтво скасовується, тобто повноваження юридичної особи припиняються, якщо така особа надала завідомо неправдивий висновок щодо попередньої ідентифікації товарів, або такий висновок підготовлено з порушенням відповідності експертів та товарів, щодо яких вони здійснюють експертизу.

Статтю 15. Закону 549-IV доповнено новою частиною 3., якою законодавець визначив додаткове коло суб'єктів, яким може надаватись разовий дозвіл чи висновок. Ця частина Статті 15 згадується у багатьох статтях Закону 549-IV у редакції Закону 2561-VI. Підстави для введення переліку суб'єктів, що мають право отримувати разові дозволи чи висновки та коментар до такого введення наведено у коментарі до Статті 1 в частині, якою коментується термін “разовий дозвіл чи висновок”.

Слід додатково підкреслити, що за нормами Статті 15 право отримувати генеральні, або відкриті дозволи чи висновки як і раніше залишилось лише за суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів.

Частини 8, 9 та 10 Статті 15 Закону 549-IV у редакції Закону 2561-VI встановлюють граничні терміни прийняття рішень про видачу, або відмову у видачі дозволів, або висновків. Цей термін не може перевищувати 90 днів від дня надходження всіх необхідних документів. При цьому під “надходженням” розуміється отримання Держекспортконтролем від суб'єкта, що подав заяву, “всіх необхідних документів”, тобто документів, вичерпний перелік яких визначено у відповідному порядку, що затверджується Кабінетом Міністрів України відповідно до Статті 8 Закону.

В цілому змінами і доповненнями до Статті 15 Закону 549-IV у редакції Закону 2561-VI вдосконалено процедури видачі дозволів та висновків, а також встановлено коло

²⁶ Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення”, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 року № 1807.

суб'єктів, яким Держекспортконтроль має право надавати такі дозволи та висновки.

Імплементация зазначених змін у нормативно-правових актах можлива шляхом внесення змін і доповнень до "Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 року № 1807²⁶ та "Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 86²⁷, а також інших нормативно-правових актів у галузі державного експортного контролю.

Оновлена відповідно до Закону 2561-VI²⁸ Стаття 15 має дві суттєвих складових, що обумовлені:

внесенням змін, пов'язаних із розширенням кола суб'єктів, які мають право отримувати дозволи або висновки, згідно з нормами Статті 15;

визначенням загального обсягу даних, що повинні бути надані у заяві суб'єкта;

необхідністю введення норм, які дозволять створити конкретні та вичерпні переліки документів, які подаються суб'єктом разом із заявою, відповідно до категорій товарів та видів їх міжнародних передач.

Остане речення частини 1 цієї статті визначає *"У випадках, визначених Кабінетом Міністрів України, разом із заявою подаються оригінали документів про гарантію та інші необхідні для проведення експертизи документи"*.

Таким чином, за своєю суттю оновлена редакція цієї статті закладає прогресивну норму про право Кабінету Міністрів України визначати обсяги документів, які подаються суб'єктом разом із заявою, відповідно до категорій товарів та видів їх міжнародних передач, тобто в обсягах, необхідних та достатніх для цілей прийняття рішень по суті

поданих суб'єктами заяв. Це дає можливість перегляду відповідних актів Кабінету Міністрів України, в першу чергу відповідних порядків здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та товарів подвійного використання²⁹, спростити та вдосконалити їх відповідні норми. Звісно, що таке "спрощення" не повинно бути зроблено всупереч міжнародним зобов'язанням України у галузі експортного контролю, нерозповсюдження та боротьби з тероризмом.

Прогресивність змінених норм цієї статті полягає у створенні законодавчих підвалин не тільки для поміркованої дерегуляції деяких процедур експортного контролю, але і для застосування у національних нормативно-правових актах норм, які за своєю суттю аналогічні нормам країн ЄС.

Важливим кроком до дерегуляції "надмірних" норм, що були застосовані у Законі 549-IV, стало скасування Законом 2561-VI так званого "тотального" контролю за проведенням переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів). Зазначеним вище законом контроль таких переговорів залишився лише *"щодо здійснення експорту товарів, на поставки яких до відповідної іноземної держави встановлено, відповідно до міжнародних зобов'язань України, часткове ембарго"*.

На практиці це означає, що контроль за переговорами щодо товарів військового призначення скоротився у десятки разів і на цей час повинен здійснюватися лише по відношенню до експорту відповідних товарів до держав, відносно яких національним законодавством встановлено часткові обмеження. Станом на початок 2011 року кількість таких держав не перевищує десяти.

Введення законодавцем "поміркованого" контролю переговорів замість "тотального" складає вагомий внесок у дерегуляцію

²⁷ "Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання", затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 86.

²⁸ Закон України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання" від 20 лютого 2003 року № 549-IV" від 23 вересня 2010 року № 2561-VI.

²⁹ Див: "Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення", затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20 листопада 2003 року № 1807. "Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання", затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 року № 86.

“надмірних” норм державного експортного контролю та створює рівні умови між національними та іноземними експортерами на міжнародних ринках товарів військового призначення та подвійного використання.

Імплементация цієї норми у нормативно-правові акти можлива шляхом внесення змін до відповідного Положення, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 4 лютого 1998 року № 125³⁰ [9]. У зв'язку із змінами у Статті 18 так звані “технологічні” зміни зроблено законодавцем у Статті 22 Закону.

З метою вдосконалення заходів правозастосування у галузі державного експортного контролю Законом 2561-VI внесені зміни і доповнення до Статей 24 та 25 Закону 549-IV.

Так практичне застосування норм Статті 24 зазначеного закону протягом останніх років виявило суттєві недоліки деяких з таких норм. Наприклад, до порушень вимог законодавства у галузі державного експортного контролю було віднесено (частина перша, абзац перший Статті 24) *“проведення діяльності, пов'язаної з міжнародними передачами товарів, без отримання в установленому порядку дозволу, висновку чи документа про гарантії”*. Проте таке розширене трактування складу правопорушення суперечить іншим нормам зазначеного закону, відповідно до яких дозволи, висновки чи документи про гарантії надаються Держекспортконтролем лише на право **здійснення** визначених у таких документах міжнародних передач товарів. В той же час, видачу дозволів, висновків чи документів про гарантії на **“проведення діяльності, пов'язаної з міжнародними передачами товарів”** законодавством не передбачено.

Виходячи із зазначеного, абзаци 2 і 3 частини 1 Статті 24 Закону 549-IV в редакції Закону 2561-VI викладені у вигляді одного абзацу, який містить такі склади правопорушень:

здійснення міжнародних передач товарів без отримання в установленому порядку дозволів, висновків чи документів про га-

рантії, або здійснення таких передач на підставі дозволів, висновків чи документів про гарантії, отриманих шляхом подання підроблених документів чи документів, що містять недостовірні відомості”.

Таким чином нова редакція містить визначення складів правопорушень, пов'язаних із **здійсненням міжнародних передач товарів**, що повністю відповідає нормам Закону 549-IV у редакції Закону 2561-VI.

Інші проведені у цій статті зміни є “технологічними” і відображають відповідні зміни, що зроблені законодавцем у Статтях 18 та 22 Закону.

У зв'язку із проведеними у Статті 24 змінами, а також з урахуванням практики правозастосування в галузі державного експортного контролю, Законом 2561-VI суттєво змінено процедури визначення розмірів штрафів, що накладаються на суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів за порушення вимог законодавства в галузі державного експортного контролю. Так абзац 2 частини 1 Статті 25 Закону 549-IV Законом 2561-VI замінено на два абзаци, згідно з якими накладаються різні штрафи, а саме:

у разі якщо за висновками центральних органів виконавчої влади та інших державних органів завдано шкоду національним інтересам України (політичним, економічним, військовим) чи порушено міжнародні зобов'язання України – у розмірі 150 відсотків вартості товарів, які були об'єктом відповідної міжнародної передачі;

у разі якщо за висновками центральних органів виконавчої влади та інших державних органів не завдано шкоду національним інтересам України (політичним, економічним, військовим) та не порушено міжнародні зобов'язання України – у розмірі 100 відсотків вартості товарів, які були об'єктом відповідної міжнародної передачі.

Особливістю цих складів порушень стало введення до них додаткових ознак таких порушень у вигляді ознак **завдання або не завдання шкоди національним інтересам України**.

Введення додаткових ознак складів зазначених порушень дозволило законодавцю

³⁰ Положення про порядок державного контролю за проведенням переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про здійснення міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання”, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 4 лютого 1998 року № 125.

здійснити диференціацію розмірів штрафів, що накладаються Держекспортконтролем на суб'єктів-порушників. Зазначені штрафи встановлені у таких розмірах:

якщо завдано шкоду національним інтересам України — 150 відсотків вартості товарів, які були об'єктом відповідної міжнародної передачі;

якщо не завдано шкоду національним інтересам України — 100 відсотків вартості товарів, які були об'єктом відповідної міжнародної передачі.

З метою визначення конкретного розміру штрафу відповідно до додаткових ознак складу порушення у зазначених вище випадках, Законом 2561-VI³¹ до Статті 25 введено нову частину 2, згідно з якою закріплено процедуру визначення завдання, або не завдання шкоди національним інтересам України. Така процедура передбачає, що для визначення розмірів штрафів з урахуванням додаткових ознак складу порушення, Держекспортконтроль *“повинен отримати письмовий висновок Служби безпеки України, який складається з урахуванням пропозицій Міністерства закордонних справ України, Міністерства оборони України, Служби зовнішньої розвідки України, інших центральних органів виконавчої влади і державних органів”*.

Введення законодавцем зазначеної процедури потребує розробки відповідних відомчих актів Держекспортконтролем, СБУ та іншими визначеними вище державними органами.

Крім змін складів порушень законодавства у галузі державного експортного контролю, законодавець частково змінив норми частини 3 Статті 25, якими додатково визначив наслідки скасування реєстрації суб'єктів

в Держекспортконтролі. Такими наслідками є *“припинення дії всіх дозвільних документів та документів про гарантії, наданих такому суб'єкту та чинних на день скасування реєстрації”*.

Законом 2561-VI³² до Статті 30 введено оновлену редакцію частини 2, а саме:

“Розмір плати, зазначеної в частині першій цієї статті, визначається Кабінетом Міністрів України залежно від типу документа, або вартості контракту”.

Такі зміни дозволяють Кабінету Міністрів України визначати розмір плати за видачу документів у галузі державного експортного контролю відповідно до собівартості адміністративних послуг, а також встановлювати обґрунтований розмір такої плати за документи, що містять вартісні показники контрактів.

* * *

Приведений коментар змін і доповнень до Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” дозволяє зробити висновок, що оновлена редакція зазначеного Закону є вагомим внеском у подальший розвиток державного експортного контролю. Вона стане надійним підґрунтям для здійснення поміркованих заходів дерегуляції деяких процедур державного експортного контролю, забезпечить надійне виконання міжнародних зобов'язань у галузі нерозповсюдження та експортного контролю, створює умови для поступового наближення національних процедур експортного контролю до відповідних процедур держав Європейської спільноти.

³¹ Закон України “Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” від 20 лютого 2003 року № 549-IV” від 23 вересня 2010 року № 2561-VI.

³² Там же.

Остапенко А. В.

НТЦ експорту та імпорту спеціальних технологій, техніки та матеріалів

Основи законодавства ЄС у сфері контролю над експортом товарів і технологій подвійного використання

Першим законодавчим актом Європейського Союзу в сфері контролю за експортом товарів і технологій подвійного використання був прийнятий 2 червня 2000 року Регламент (ЄС) № 1334¹, який встановлював режим Спільноти щодо контролю над експортом товарів і технологій подвійного використання. В той же день Радою Європи було прийнято Спільні дії², що визначали основні вимоги стосовно контролю над технічною допомогою, пов'язаною з кінцевим, воєнним використанням таких товарів і технологій.

У січні 2007 року Європейська комісія представила виправлену та доповнену версію Регламенту 1334/2000 – Регламент (ЄС) № 428/2009³. Цей документ, окрім контролю над експортом та передачею товарів і технологій подвійного використання, передбачає також запровадження контролю над брокерською діяльністю та транзитом, пов'язаними з такими товарами. В ньому були враховані зміни, що сталися в ЄС після 2000 року, а також рекомендації Резолюції № 1540 від 28 квітня 2004 року РБ ООН. Остаточний варіант переpracьованого тек-

сту Регламенту було опубліковано 5 травня 2009 року, а чинності він набув у серпні 2009 року.

Регламент (ЄС) № 428/2009 та Спільні дії створюють законодавчу базу ЄС в сфері контролю за експортом товарів і технологій подвійного використання. На відміну від Регламенту, обов'язкові положення якого мають пряму дію на усій території Європейського Союзу, положення Спільних дій не містять норм прямої дії, але зобов'язують держави-члени імплементувати на рівні національного законодавства та практики вимоги цього документа та визначити санкції за їх порушення.

Регламент складається з преамбули, восьми Глав, що містять 28 Статей, та шести Додатків. В преамбулі Регламенту вказані причини необхідності переopрацювання його попередньої версії, обґрунтовано запровадження спільної в рамках ЄС системи контролю, зазначені міжнародні вимоги в сфері режиму нерозповсюдження, які мають впроваджуватись цим Регламентом.

Додаток I – “Список виробів подвійного використання”, який охоплює усі предмети,

¹ Регламент (ЄС) № 1334/2000 від 22 червня 2000 р., який встановлює режим Спільноти щодо контролю за експортом товарів та технологій подвійного використання. — Official Journal L 159, 30/06/2000 P. 0001 – 0215/- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000R1334:en:HTML>

² Спільні дії Ради від 22 червня 2000 р. стосовно контролю за технічною допомогою, пов'язаною з окремими воєнними кінцевими використаннями (2000/401/CFSP), — Official Journal of the European Union, L 159, 30.06.2000, p. 216-217). — <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000E0401:EN:HTML>

³ Регламент (ЄС) № 428/2009 від 5 травня 2009 р., який встановлює режим Спільноти щодо контролю за експортом, передачею, брокерською діяльністю та транзитом, пов'язаними з виробами подвійного використання. — Official Journal L134, 29.5.2009. — <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:L:2009:134:SOM:En:HTML>

що підлягають контролю в рамках багатосторонніх режимів експортного контролю.

Додаток II – “Генеральний дозвіл Спільноти на експорт № EU001”, визначає сферу застосування такого дозволу для експорту усіх виробів Додатку I за винятком тих, які зазначені в Додатку IV (див. нижче), окремих виробів, пов’язаних з ядерними технологіями (4 найменування), ракетними технологіями (4 найменування) та біологічною зброєю (4 найменування). Генеральний дозвіл також може використовуватись для експорту з будь-якої країни-члена ЄС до таких країн, як Австралія, Канада, Японія, Нова Зеландія, Норвегія, Швейцарія і Сполучені Штати Америки. Крім того, у Додатку II визначені вимоги, які стосуються використання Генерального дозволу Спільноти, а також умови, за яких цей дозвіл не можна використовувати.

Додаток III містить зразки форм індивідуального та глобального дозволів, яких повинні дотримуватись національні ліцензійні органи країн-членів ЄС. Крім того, в ньому визначені вимоги щодо змісту інформації про видані національні генеральні дозволи на експорт, яка публікується у відповідних офіційних виданнях.

Додаток IV містить перелік окремих виробів з Додатку I, передача яких навіть в межах Спільноти потребує дозволу (усього понад 80 найменувань). Додаток IV складається з двох частин. В першій частині перелічені вироби, пов’язані з використанням стелс-технології; вироби, що мають стратегічне значення в країнах Спільноти, у тому числі предмети Частини 2 Розділу 5 Додатку I (криптографія) та вироби ракетних технологій (контрольний список РКРТ). В другій частині — предмети, передача яких у межах Спільноти не може здійснюватись за Генеральним дозволом. До них належать рицин, сакситоксин (КХЗ) та окремі предмети з контрольного списку ГЯП.

Додаток V – список усіх попередніх версій Регламенту, що на цей час втратили силу.

Додаток VI – Кореляційна таблиця, в якій показано зв’язок між статтями Регламенту (ЄС) № 1334/2000 та Регламенту (ЄС) № 428/2009.

Регламентом встановлюється вимога щодо отримання дозволу на експорт товарів подвійного використання, внесених у Список (Додаток I до Регламенту) у разі їх експорту до третіх країн. До експорту віднесено як ви-

везення за межі ЄС товарів з проходженням митного контролю, так і передачу програмного забезпечення, або технології за допомогою електронних засобів зв’язку (факс, телефон, електронна пошта, інші електронні засоби) до місця призначення, що знаходиться поза територією ЄС. Експортом також вважається надання доступу до програмного забезпечення та технології юридичним і фізичним особам та партнерам поза Спільнотою і усний опис технології по телефону.

Що стосуються контролю за передачами, тобто переміщенням виробів, програмного забезпечення, або технологій, внесених в Додаток I, в межах Спільноти, то такий контроль здійснюється тільки у відношенні до виробів, перелічених в Додатку IV до Регламенту. Згідно з цим Додатком майже усі вироби Розділу 0 Списку виробів подвійного використання (Додаток I), тобто такі, що контролюються, згідно з Частиною I контрольного списку ГЯП, підлягають вимозі щодо отримання дозволу при передачі їх в межах ЄС. При цьому Додатком IV охоплюється приблизно 50 позицій Розділів 1-9 Списку виробів подвійного використання ЄС, тоді як сам Список нараховує понад 300 позицій. Таким чином, в межах ЄС контроль здійснюється тільки по відношенню до приблизно 15 % контрольних позицій. Це забезпечує вільну (від експортного контролю) торгівлю переважно більшістю контролюваних виробів і технологій на внутрішньому ринку ЄС.

Згідно з Регламентом, вимога щодо отримання дозволу на експорт виробів, внесених у контрольний Список, може, в окремих випадках, поширюватись на вироби подвійного використання, не внесені до цього списку. Ця вимога реалізує так зване правило всеохоплюючого контролю (catch-all). Вона поширюється на вироби подвійного використання нижчого технологічного рівня, які можуть бути використані в програмах створення зброї масового знищення та засобів її доставки, а також вироби, що є або можуть бути призначені для воєнного кінцевого використання в країнах-імпортерах, які підпадають під ембарго, запровадженого рішенням Ради ЄС, або рішенням ОБСЄ, або накладеним відповідними резолюціями Ради Безпеки ООН.

Правило всеохоплюючого контролю застосовується також до не внесених у Список виробів подвійного використання, якщо

вони є або можуть бути призначеними для використання у якості вузлів і компонентів товарів військового призначення, які були експортовані з території ЄС без дозволу, або з порушеннями умов дозволу держави-члена, яка здійснила цей експорт.

Контроль за наданням брокерських послуг, згідно з Регламентом, здійснюється по відношенню до виробів Додатку I у разі, якщо існує інформація про те, що ці вироби, є або можуть бути призначеними, повністю, або частково, для використання у створенні ЗМЗ, або засобів її доставки. У цьому випадку брокер повинен звернутись до компетентного державного органу своєї країни, який приймає рішення щодо доцільності застосування вимоги стосовно отримання дозволу. Аналогічна обов'язкова законодавча норма діє також по відношенню до транзиту товарів подвійного використання, внесених у Додаток I.

Вище зазначалось, що обов'язкові положення Регламенту містять законодавчі норми, які мають юридичну силу на всій території ЄС. В той же час, рекомендаційні положення Регламенту надають державам-членам право вносити в національне законодавство окремі законодавчі норми за рішенням урядів цих держав. До них, наприклад, належить положення, яким встановлюється право держави-члена запровадити в національному законодавстві норму, якою вимагається отримання дозволу на експорт товарів подвійного використання, не внесених у Додаток I, якщо експортер має підстави підозрювати, що вироби, які він має намір експортувати, можуть бути використані у створенні ЗМЗ або ракет, здатних доставляти таку зброю. Рекомендаційні положення надають також право на імplementацію на національному рівні вимоги щодо отримання дозволу на надання брокерських послуг, пов'язаних з виробами, не внесеними в Додаток I, та на транзит таких виробів, якщо вони можуть бути використані в програмах створення ЗМЗ та засобів її доставки, а також для воєнного кінцевого призначення в країнах, що знаходяться під ембарго на поставки озброєнь.

Крім того, Регламентом передбачається право держави-члена забороняти, або вимагати дозволу на експорт товарів подвійного використання, не внесених у Додаток I, з міркувань громадської безпеки або дотримання прав людини в країні-одержувачі. На-

томість, він зобов'язує усі держави-члени вжити відповідних заходів для забезпечення належного правозастосування цих норм, а також встановити "ефективні, пропорційні та стримуючі" покарання за їх порушення.

Такими чином, Регламент (ЄС) 428/2009 встановлює законодавчі норми контролю за експортом, передачами, брокерською діяльністю та транзитом, пов'язаними з товарами подвійного використання як внесеними, так і не внесеними до Списку, що є обов'язковими для виконання усіма державами-членами ЄС. Регламент містить також рекомендаційні положення, якими державам-членам надається право приймати та застосовувати окремі законодавчі норми на національному рівні.

Як згадувалось вище, другим документом Спільноти, який разом із Регламентом складає законодавчу базу ЄС в сфері контролю над експортом товарів подвійного використання, є Спільні дії Ради (ЄС) від 22 червня 2000 року. Прийняття цього документа було викликано занепокоєнням щодо можливості несанкціонованої передачі технологій, пов'язаних із ЗМЗ та воєнним кінцевим використанням, в країнах, що підпадають під дію ембарго на поставки зброї, шляхом усної передачі таких технологій під час надання технічної допомоги, проведення наукових конференцій тощо.

Регламент (ЄС) № 428/2009 не запроваджує контроль над такими передачами. Навпаки, Стаття 7 Регламенту (у попередній редакції регламенту – це Стаття 3.3), визначає, що дія Регламенту не поширюється на "постачання послуг, або передачу технології, якщо таке постачання, або передача залучає транскордонне переміщення фізичних осіб". Це створює лазівку для несанкціонованого розповсюдження контрольованих технологій.

Спільні дії зобов'язують держави-члени ЄС запровадити у національному законодавстві контроль (тобто заборону, або вимогу щодо ліцензування) над технічною допомогою, яка надається за межами ЄС фізичною, або юридичною особою і призначена (або постачальнику послуги відомо, що вона призначена) для використання при створенні ЗМЗ або ракет, здатних доставляти таку зброю, або якщо технічна допомога пов'язана з воєнними кінцевими використаннями (іншими ніж ЗМЗ та засобами її доставки) і надається країнам, що підпадають під дію ембарго ЄС, ОБСЄ або

РБ ООН на поставки зброї. При цьому, контроль за технічною допомогою поширюється на усі вироби подвійного використання — як внесені, так і не внесені до контрольних списків.

Контролю не підлягає технічна допомога, що надається в країнах, перелічених в Частині 3 Додатку II, а також така, що надається у формі “загальнодоступної” інформації, або якщо інформація, яка передається, належить до “фундаментальних наукових досліджень” або надається в усній формі і не пов’язана з виробами, що контролюються багатосторонніми режимами експортного контролю.

Таким чином, розглянуті вище Регламент (ЄС) № 428/2009 та Спільні дії Ради від 22 червня 2000 р., встановлюючи основні законодавчі вимоги щодо контролю за операціями, пов’язаними з товарами і технологіями подвійного використання, включаючи їх експорт, транзит, надання відповідних брокерських послуг і технічної допомоги, утворюють три “кільця кругової оборони” від небажаного розповсюдження чутливих товарів і технологій.

Першим є контроль за передачею, тобто вимога щодо ліцензування або отримання дозволів на передачі контрольованих товарів у межах ЄС. Як було показано вище, такому контролю підлягають вироби, зазначені в позиціях Єдиного контрольного списку ЄС, що складають приблизно 15% від усієї кількості контрольних позицій. Тобто торгівля переважною більшістю товарів і технологій, зазначених в Списку, між країнами ЄС здійснюється вільно та без будь-яких обмежень.

Другим є контроль за експортом до третіх країн товарів і технологій подвійного використання, внесених в контрольний список. Теоретично, країни, що є членами багатосторонніх режимів експортного контролю та не порушують загальноприйнятих міжнародних норм та правил, насамперед в сфері нерозповсюдження, мають вільний доступ до високих технологій країн-членів ЄС. Але на практиці будь-якій третій країні може бути відмовлено в поставках обладнання або технологій подвійного використання з території ЄС з огляду, наприклад, на існування ризику реекспорту до небажаного кінцевого корис-

тувача тощо.

І нарешті, третім “кільцем кругової оборони”, встановленим комунітарним законодавством ЄС, є реалізація правила всеохоплюючого контролю, тобто вимоги щодо заборони або обов’язкового ліцензування експорту виробів, не внесених в контрольний список, які можуть бути використані одержувачем у програмах ЗМЗ та засобів її доставки або для воєнного кінцевого використання в країнах, на які накладені міжнародні ембарго на поставки зброї.

Такий “потрійний захист” надійно запобігає витоку чутливих технологій за межі Європейського Союзу і утруднює доступ до них інших держав, навіть якщо вони набули членства в усіх багатосторонніх режимах контролю і суворо дотримуються міжнародних вимог режиму нерозповсюдження.

Як згадувалось вище, Регламент (ЄС) № 428/2009 містить як юридично обов’язкові, так і рекомендаційні законодавчі положення, що можуть бути імplementовані на рівні національного законодавства держав-членів за рішенням їхніх урядів, що надає певну свободу вибору у визначенні власних додаткових національних заходів експортного контролю. Це, а також обов’язкове запровадження заходів, викладених у Спільних діях Ради, стосовно контролю за технічною допомогою, створює ефективну систему контролю за усіма операціями, пов’язаними з міжнародними передачами товарів і технологій подвійного використання.

* * *

В Україні постійно здійснюється робота з удосконалення національного законодавства стосовно експортного контролю, у тому числі, тієї його частини, яка стосується міжнародних передач товарів і технологій подвійного використання. У цьому зв’язку, використання європейського законодавчого досвіду може стати ефективною підмогою у законотворчому процесі, спрямованому на подальше удосконалення законодавства України в сфері контролю за міжнародними передачами товарів, і технологій подвійного використання та його гармонізацію з відповідними загальноєвропейськими та світовими стандартами.

Кондратов С. І.

Національний інститут стратегічних досліджень

Основні результати Вашингтонського саміту з (фізичної) ядерної безпеки: український контекст

Вступ

Саміт з (фізичної) ядерної безпеки, який проходив 12–13 квітня 2010 року за ініціативи Президента США Барака Обами, виявився безпрецедентною подією у сфері міжнародної безпеки за рівнем та масштабами представництва його учасників. З цієї точки зору його можна порівняти лише з міжнародною конференцією 1945 року в Сан-Франциско, в результаті якої було засновано Організацію Об'єднаних Націй. Взяти участь у саміті були запрошені лідери 47 держав, а також керівники ООН, Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) та Європейського Союзу, і лише Ізраїль та Велика Британія через певні суб'єктивні причини не були представлені на найвищому рівні на цьому форумі.

На сьогоднішній день, коли терористичні групи та мережі намагаються оволодіти ядерною зброєю, вже важко провести межу між зусиллями, спрямованими проти розповсюдження ядерної зброї, і тими, що

здійснюються, щоб запобігти актам ядерного тероризму. Більш того, багатьма експертами саміт розглядався як один із послідовних кроків Білого Дому на шляху до реалізації планів Президента Обами, націлених на ядерне роззброєння. А втім, слід підкреслити, що *“темою, на яку було конкретно сфокусовано цей саміт, була (фізична) ядерна безпека, забезпечення захищеності ядерних матеріалів та загроза ядерного тероризму”*². Цей контекст важливо мати на увазі при оцінці результатів саміту, адже деякі критики цього заходу в т.ч. і в Україні обґрунтовували свою точку зору тим, зокрема, що саміт не сприяв прогресу в розв'язанні проблем навколо ядерних програм Ірану і Північної Кореї.

На саміті були прийняті два основних документи – **Комюніке Вашингтонського саміту з (фізичної) ядерної безпеки**³ та **Робочий план саміту з (фізичної) ядерної безпеки**⁴, які наклали на держави-учасниці політичні зобов'язання⁵ щодо підтриманої ними під час заходу амбітної

¹ Хоча в офіційних документах українською мовою цей захід отримав назву Вашингтонський саміт з ядерної безпеки 2010 року, у заголовку статті автором використано форму “з (фізичної) ядерної безпеки”, що у більшій мірі відповідає підходам МАГАТЕ до перекладу англійського терміну “nuclear security”.

² From briefing of Ben Rhodes, Deputy National Security Advisor for Strategic Communications, White House, Washington, D.C., April 13, 2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/press-briefing-ben-rhodes-deputy-national-securityadvisor-strategic-communications>

³ <http://www.america.gov/st/texttrans-english/2010/April/20100413171855eaifas0.6155773.html>

⁴ <http://www.america.gov/st/texttrans-english/2010/April/20100413182810ihacuor0.8188702.html>

⁵ Хоча за невиконання положень міжнародних документів цієї категорії держави не несуть правової відповідальності, останніми роками такі інструменти міжнародної політики, разом із багатосторонніми та двосторонніми ініціативами, стають більш популярними у зв'язку з тим, що процес їх прийняття (започаткування) менш жорсткий, узгодження їх положень (принципів) потребує значно меншого часу ніж у випадку міжнародних правових актів, що дозволяє міжнародному співтовариству оперативніше реагувати на нові загрози і виклики.

цілі – упродовж наступних чотирьох років надійно захистити усі уразливі ядерні матеріали у світі.

Уперше за останні роки Україна відіграла насправді активну роль у міжнародному заході такого високого рівня – її національні зобов'язання у зв'язку з проведенням саміту однострочно були віднесені міжнародним співтовариством до найбільш серйозних його здобутків.

Крім того, красномовним підтвердженням значення нашої держави для цілей фізичної ядерної безпеки, зокрема, і глобальної безпеки, взагалі, став факт проведення двосторонньої зустрічі президентів США і України під час саміту.

Цілі та завдання Вашингтонського саміту

Що стосується цілей, які були поставлені перед самітом його організаторами, то тут можна послатися на відомих американських експертів у царині контролю над ядерними озброєннями та ядерного нерозповсюдження. Зокрема, Метью Банн (Mathew Bunn), наголошував на тому, що однією з таких цілей має бути подолання безтурботності стосовно (фізичної) ядерної безпеки. «Ключовою діяльністю [для зниження загрози ядерного тероризму] має стати процес переконання політиків і керівників ядерної сфери в усьому світі у тому, що це – дійсно реальна загроза, і що необхідно здійснювати ще більше зусиль для того, щоб забезпечити (фізичну) ядерну безпеку»⁶. Інший провідний експерт у цій сфері, Кеннет Луонго (Kennet Luongo), напередодні саміту передбачав, що адміністрація Президента Обама докладє зусиль, щоб окремі країни **взяли на себе конкретні зобов'язання на чотирирічний період**, з тим, щоб визначитися, яким чином вони будуть підвищувати (фізичну) ядерну безпеку на національному рівні.

Скликаючи саміт такого рівня, присвячений забезпеченню (фізичної) ядерної без-

пеки, Президент Обама тим самим підкреслив, наскільки важливою ця проблема є для США. Дослідники з Монтерейського Центру досліджень з нерозповсюдження (Каліфорнія, США)⁷ відзначають, що при підготовці саміту позиція Білого Дому полягала у тому, щоб продемонструвати, що вжиття конкретних заходів для протидії загрозам ядерного тероризму і ядерного розповсюдження – це той шлях, йдучи яким окремі країни можуть покращити свої двосторонні відносини з Вашингтоном.

Якщо взяти до уваги той факт, що офіційні результати виборів президента нашої країни були оголошені 14 лютого 2010 року, то новій політичній команді, яка зайняла офіси на Банковій, було відведено менше ніж 2 місяці на підготовку до участі Президента України Януковича у Вашингтонському саміті. Не зважаючи на вкрай стислі терміни, можна припустити, що перед тими, хто готував візит президента України до Вашингтону було поставлено, щонайменше, три взаємопов'язаних амбітних завдання:

- участь у саміті має бути успішною, що повинно продемонструвати нові підходи до формування зовнішньополітичного курсу України;
- при максимальному врахуванні національних інтересів, зобов'язання України у зв'язку із самітом повинні відповідати його цілям і духу, щоб, з одного боку, заслужити позитивну оцінку в очах світового співтовариства, а з іншого – сприяти стабілізації внутрішньополітичної ситуації у поствиборчий період;
- під час саміту необхідно забезпечити двосторонню зустріч між президентами США і України.

Те, що перед зовнішньополітичним відомством України були поставлені непрості завдання можна пересвідчитися, розглянувши ті підходи, які були використані Білим Домом у дуже складному і делікатному процесі запрошення учасників саміту та розробки робочого графіка Президента Обама на 12–13 квітня 2010 року.

⁶ Global security summit to focus on vulnerable nuclear materials, Randy Woods, NUCLEONICS WEEK, April 8, 2010.

⁷ The Nuclear Security Summit: Forging Consensus and Building Momentum, Thomas Young and Ferenc Dalnoki-Veress, http://cns.miis.edu/stories/100420_nuclear_security_summit.htm

Децо про склад учасників і графік Президента США

У цілому, порядок денний саміту, склад його учасників та графіки двосторонніх зустрічей, особливо Президента США, являли собою результати складних дипломатичних зусиль, конфіденційних консультацій і перемовин на найвищому політичному рівні, які продовжувались практично до самого початку саміту.

Дійсно, Бен Родс (Ben Rhodes)⁸, один із високопосадовців Білого Дому, практично за лічені години до початку саміту (точніше, у 16:37 за м.ч., 11 квітня 2010 р.) на брифінгу для преси, інформуючи про графік двосторонніх зустрічей Президента США, заявив⁹:

“Ми включили додатково зустріч, яка ще не була анонсована, а саме, президент проведе двосторонню зустріч з Президентом України Януковичем. Це буде перша нагода для Президента Обами зустрітися з Президентом Януковичем після його обрання... З точки зору нерозповсюдження і (фізичної) ядерної безпеки Україна, без сумніву, являє собою дуже важливу країну. США і Україна діють як партнери у розв'язанні низки проблем як у сфері безпеки, так й у сфері економіки, стосовно чого обидва президенти матимуть змогу обмінятися думками завтра”.

Згаданий брифінг цікавий також й тим, як пан Родс пояснив процес планування двосторонніх зустрічей, відповідаючи на питання, чому деякі лідери були включені до графіку зустрічей з президентом США, а інші – ні:

“Насправді, це лише відображає проблему обмеженості часу. Графік, без сумніву, дуже напружений. 47 лідерів і графік засідань упродовж усього саміту, на яких президент має головувати. Ви повинні зрозуміти, що на інших зібраннях лідерів, де, наприклад, президент не є господарем, є можливість запланувати більше двосторон-

ніх зустрічей. Але внаслідок ролі господаря цього саміту, яку він має виконати до кінця, для президента дуже важливо, щоб він керував обговореннями упродовж цих двох днів”¹⁰.

Під час того ж самого брифінгу в Білому Домі Лора Холгейт (Laura Holgate)¹¹, інша ключова особа у президентській команді, яка працює за цим напрямом, пояснила ситуацію із складом запрошених на саміт лідерів тим, що Білий Дім, не маючи змоги запросити кожену країну, яка має якесь відношення до ядерної сфери, намагався забезпечити репрезентативність учасників через відображення різноманітності регіональних умов та масштабів національних ядерних програм¹².

Зрозуміло, що пояснення офіційних осіб Білого Дому відображали реальні труднощі формування порядку денного та графіка двосторонніх зустрічей Барака Обами, але, у той же час, заявлені на брифінгу організаційні підходи залишали для організаторів саміту міру свободи, достатню для того, щоб використати процес підготовки як ефективний політичний інструмент і надіслати чіткі політичні “месіджі” певним лідерам і країнам. Однак, як відзначають уже цитовані аналітики¹³, не включення деяких країн до кола учасників саміту в подальшому може створити проблеми з точки зору універсалізації його результатів. Зокрема, до таких країн можна, наприклад, віднести Намібію з її 7% світових запасів урану, а також, Монголію, Уганду і Сенегал.

Усвідомлення загрози

У вступній промові Президент Обама на саміті зробив акцент на новій природі ядерної загрози: *“Через два десятиліття після закінчення холодної війни ми зіткнулися з жорстокою іронією історії – ризик ядерного*

⁸ Deputy National Security Advisor for Strategic Communication

⁹ From briefing of Ben Rhodes, Deputy National Security Advisor for Strategic Communications, White House, Washington, D.C., April 13, 2010.

¹⁰ Ibid

¹¹ Senior Director for Weapons of Mass Destruction Terrorism and Threat Reduction, Office of WMD Coordinator, National Security Council

¹² From briefing of Ben Rhodes, Deputy National Security Advisor for Strategic Communications, White House, Washington, D.C., April 13, 2010.

¹³ The Nuclear Security Summit: Forging Consensus and Building Momentum, Thomas Young and Ferenc Dalnoki-Veress, http://cns.miis.edu/stories/100420_nuclear_security_summit.htm

протистояння між державами знизився, натомість зріс ризик ядерного нападу. Ядерні матеріали, які можуть бути продані, або викрадені й потім використані у виготовленні ядерної зброї, знаходяться у десятках країн. Навіть дуже мала кількість плутонію – розміром з яблуко – може спричинити смерть і поранення тисяч невинних людей. Терористичні мережі, такі як Аль-Каїда, роблять спроби оволодіти матеріалами, придатними для виготовлення ядерної зброї. Якщо б таке відбулося, то це стало б катастрофою для усього світу... стає все ясніше, що **небезпека ядерного тероризму являє собою найбільшу загрозу глобальній безпеці** – нашій колективній безпеці¹⁴.

Слід віддати належне зусиллям Президента Обами у його намаганні переконати лідерів країн-учасниць саміту в масштабності загрози ядерного тероризму. На перший погляд, це могло декому здатися необов'язковим і, навіть, зайвим, — адже за виключенням лише двох країн (та й ті – стратегічні партнери США) усі інші були представлені на саміті у Вашингтоні президентами та прем'єр-міністрами, тобто, на найвищому рівні. Але тут, переважною мірою, відіграло свою роль визнання тієї ролі, яку відіграють США у сучасній системі міжнародних відносин, ніж повне усвідомлення гостроти проблеми. Таке припущення підтверджує стан справ з ратифікацією найважливіших міжнародно-правових документів, а також участь країн у важливих глобальних ініціативах у цій сфері.

Дійсно, на момент проведення саміту з 47 країн, лідерів яких було запрошено взяти участь у заході, лише 11 з них ратифікували дуже важливий з точки зору (фізичної) ядерної безпеки документ – *Поправку 2005 р. до Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу*¹⁵. 37 країн підписали (мова, навіть, не йде про введення їх у дію!) додаткові протоколи до угод цих країн з МАГАТЕ про гарантії¹⁶. 34 країни приєдналися до Глобальної ініціативи щодо боротьби з ядерним тероризмом (ГІБЯТ)¹⁷.

Отже, виходячи з наведених даних, не можна заперечувати, що *напередодні саміту серед деяких країн певна самозаспокоєність щодо гостроти проблем протидії ядерному тероризму та ядерному розповсюдженню, все ж таки, мала місце.* Певною мірою це стосується й України, але не з точки зору ратифікації міжнародно-правових документів та приєднання до глобальних ініціатив і багатосторонніх режимів — наша країна є стороною та учасницею практично всіх антитерористичних конвенцій та ініціатив — а з точки зору повноти їх імплементації на національному рівні. Як приклад, можна навести такий факт, що у лютому 2007 року було видано розпорядження Президента України про розробку і прийняття так званої національної проектною загрози ядерним установкам, ядерним та іншим радіоактивним матеріалам, яка, відповідно до підходів, рекомендованих МАГАТЕ з 1999 року, є фундаментальним елементом побудови системи фізичного захисту ядерних матеріалів та ядерних установок, але й досі національна проектна загроза в Україні не прийнята.

Документи саміту та конкретні національні зобов'язання

У ході проведення саміту його учасники ухвалили два документи – *Комюніке*¹⁸ та *Робочий план*¹⁹, згідно з якими взяли на себе певні політичні зобов'язання на підтримку досягнення амбітної цілі – упродовж 4-х років надійно захистити усі вразливі ядерні матеріали в усьому світі.

Комюніке саміту являє собою невеликий за обсягом (1 сторінка) документ, у вступній частині якого констатується, що ядерний тероризм є *“однією з найбільш небезпечних загроз міжнародній безпеці, а сильні заходи щодо забезпечення (фізичної) ядерної безпеки є найбільш ефективним засобом запобігання оволодінню ядерними матеріалами терористами, кримінальними елементами та іншими суб'єктами, які не мають на це*

¹⁴ <http://www.america.gov/st/texttrans-english/2010/April/20100413110947eaifas0.5714685.html>

¹⁵ Україна ратифікувала цей документ у вересні 2008 р.

¹⁶ Україна підписала додатковий протокол у 2000 р. і ратифікувала у листопаді 2005 р.

¹⁷ Україна приєдналася до ГІБЯТ у березні 2007 р.

¹⁸ <http://www.america.gov/st/texttrans-english/2010/April/20100413171855eaifas0.6155773.html>

¹⁹ <http://www.america.gov/st/texttrans-english/2010/April/20100413182810ihecuor0.8188702.html>

права". У документі підтримано заклик Президента Обами забезпечити безпеку усіх вразливих ядерних матеріалів упродовж найближчих 4-х років, і схвалено 12 пунктів, які відображають усі напрями діяльності, заходи й визначені пріоритети, які повинні сприяти зміцненню фізичної безпеки та зниженню рівня ядерного тероризму.

Робочий план Вашингтонського саміту з (фізичної) ядерної безпеки було ухвалено на підтримку виконання положень Комюніке саміту. По суті, у Робочому плані детальніше викладені напрями діяльності та пріоритети, які визначені ухваленням дванадцяти пунктів Комюніке саміту. У документі сформульовані політичні зобов'язання держав-учасниць виконувати на добровільній основі ті пункти Робочого плану, які придатні для тієї чи іншої держави і які відповідають національному законодавству та міжнародним зобов'язанням стосовно усіх аспектів зберігання, використання, транспортування і захоронення ядерних матеріалів для запобігання отримання недержавними суб'єктами доступу до таких матеріалів та інформації, необхідній для їх використання у злочинних цілях.

При цьому було підкреслено, що міжнародні зусилля будуть, переважно, спрямовуватися на посилення та ратифікацію уже існуючих міжнародних інструментів, а не на розробку та ухвалення нових. Що стосується прийняття конкретних зобов'язань, то лідери 29 держав і керівник МАГАТЕ заявили про свої конкретні плани на найближчі 4 роки щодо підвищення рівня фізичної ядерної безпеки та зниження загрози ядерного тероризму.

До числа найбільш значущих національних зобов'язань зарубіжні аналітики²⁰ відносять, зокрема, такі. Президент України заявив²¹, що **до наступного саміту в 2012 році у Сеулі країна позбавиться високозбагаченого урану (ВЗУ), причому**

половину цього матеріалу, буде вивезено ще до кінця 2010 року²².

Казахстан оголосив про своє рішення провести конверсію дослідницького реактору на паливо на основі низькозбагаченого урану (НЗУ), а також позбутися від наявних у країні запасів ВЗУ²³;

Мексика зробила заяву про досягнення тристоронньої домовленості зі США та Канадою про проведення конверсії на паливо на основі НЗУ дослідницького реактора в Лагуна-Верде (Laguna Verde)²⁴;

Канада анонсувала свій намір повернути до США 50% відпрацьованого палива на основі ВЗУ, яке зберігається у лабораторії Чок Рівер (Chalk River).

Японія заявила про своє рішення створити в Японському агентстві з атомної енергії в Токаї (Tokai) Центр підготовки кадрів для сфери (фізичної) ядерної безпеки²⁵.

Про плани створення аналогічних за своїми цілями та завданнями центрів заявили також Італія, Індія та Китай.

Республіка Корея взяла на себе зобов'язання у 2012 році прийняти наступний саміт з фізичної ядерної безпеки, на якому держави-учасниці повинні будуть звітувати про виконання взятих на себе зобов'язань.

Про значення Вашингтонського саміту для України

Уперше за багато років участь президента нашої країни у такому представницькому багатосторонньому заході, яким був саміт, виявилась дійсно резонансною подією міжнародного масштабу, яка мала гучне відлуння й всередині країни, щоправда, достатньо неоднозначне. Значною мірою таку неоднозначність можна пояснити пост-виборчими політичними процесами. Вище вже йшлося про складність і "делікатність" процесу підготовки Вашин-

²⁰ http://cns.miis.edu/stories/100420_nuclear_security_summit.htm

²¹ <http://www.president.gov.ua/news/16909.html>

²² Про виконання цієї частини домовленостей див. офіційне повідомлення прес-служби МЗС України від 31.12.2010: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article;jsessionid=F91A86A08576FA786C4B5599F217BBCC?art_id=243961006&cat_id=35884

²³ <http://www.kazakhembus.com/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=349&cntnt01origid=15&cntnt01returnid=201>

²⁴ <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/trilateral-announcement-between-mexico-united-states-and-canada-nuclear-security>

²⁵ http://www.kantei.go.jp/foreign/hatoyama/statement/201004/12statement_e.html

гтонського саміту, включаючи формування робочого графіка Президента Обами. Тому, беручи до уваги рівень заходу, велике, хоча й обмежене коло країн, які отримали запрошення взяти участь у ньому, сам факт проведення двосторонньої зустрічі між президентами США і України підкреслив значення нашої країни для міжнародної політики Вашингтона, взагалі, й для досягнення цілей значного підвищення (фізичної) ядерної безпеки, зокрема.

Крім того, роль, яку відіграла Україна на Вашингтонському саміті та висока оцінка, отримана нею від світового співтовариства за взяті на себе зобов'язання, очевидно, позитивно вплинули на процес стабілізації внутрішньополітичної ситуації всередині України у поствиборчий період.

Те, що критика рішення нового політичного керівництва нашої країни піти назустріч зусиллям світового співтовариства на чолі зі США, спрямованим на зменшення кількості найбільш привабливого для терористів ядерного матеріалу – високозбагаченого урану (ВЗУ) – у цивільному секторі, була у більшій мірі зумовлена цілями політичної боротьби, ніж реальною занепокоєністю проблемами національної безпеки, яку не зрозуміло яким чином мала забезпечувати наявність в Україні ВЗУ, красномовно ілюструє той факт, що інформація про успішне виконання першої частини домовленостей щодо ВЗУ напередодні нового 2011 року була сприйнята всередині країни достатньо спокійно. Українські ЗМІ, в основному, обмежилися інформаційними повідомленнями стосовно цієї серйозної операції за участю США, Росії, Великої Британії та МАГАТЕ, і, мабуть, лише щотижневик “Дзеркало тижня” зробив спробу всебічно проаналізувати наслідки цього кроку для України²⁶.

Участь Президента України Віктора Януковича у Вашингтонському саміті ще одним позитивним наслідком для нашої країни мала те, що до проблем забезпечення фізичної ядерної безпеки було повернуто увагу на найвищому політичному рівні. Свідомо застосування нових підходів до цієї проблематики стало те, що в

Україні було розроблено й ухвалено важливий документ — *Національний план з реалізації Робочого плану Вашингтонського саміту з ядерної безпеки на 2010–2012 роки*, який було введено в дію 15 листопада 2010 року Указом Президента України № 1035/2010. В цьому правовому акті знову було підтверджено позицію України щодо необхідності поглиблення міжнародного співробітництва та консолідації зусиль світової спільноти з метою реагування на сучасні виклики та загрози і подальшої реалізації домовленостей, досягнутих на Вашингтонському саміті.

Згідно з Національним планом на 2010–2012 роки, МЗС України разом із заінтересованими центральними органами виконавчої влади доручено до 1 березня 2012 року підготувати *Національну доповідь про хід виконання Україною домовленостей, досягнутих на Вашингтонському саміті*, а контроль за виконанням Національного плану покладено на Секретаря РНБОУ. Як позитивну особливість плану, слід відзначити те, що в Указі до першочергових завдань віднесені ті, які пов'язані з так званими проектними загрозами ядерним установам, ядерним та іншим радіоактивним матеріалам (вище вже згадувалось про цю актуальну для України проблему)

Крім того, Указ включив до кола найближчих завдань ряд пунктів, які спрямовані на підвищення ефективності міжнародного співробітництва у цій сфері (удосконалення взаємодії з МАГАТЕ, державний моніторинг міжнародних програм і проектів тощо). І, звичайно, серед термінових завдань знайшов своє місце й пункт, який стосується першого етапу виконання Україною комплексу заходів, пов'язаних з відмовою від використання ВЗУ на території нашої держави, який, як ми знаємо, було успішно виконано.

З точки зору дієвості прийняття управлінських рішень, в т.ч. на найвищому рівні, слід відзначити підпункт 4) пункту 2 Плану, на виконання якого КМУ та Апарату РНБОУ запропоновано проаналізувати виконання рішення РНБОУ від 9 квітня 2010 року щодо

²⁶ Тетяна Силіна Що на блюдечку з урановою облямівочкою?// “Дзеркало тижня. Україна, № 2, 21 січня 2011 р.

“вдосконалення порядку державного фінансування витрат на фізичний захист...”.

Висновки

Результати саміту для глобальної безпеки можна вважати успішними, оскільки на ньому були підтримані плани Президента Обами на найближчі чотири роки щодо зменшення глобальної загрози ядерного тероризму; а також у зв'язку з тим, що 29 країн та МАГАТЕ заявили про свої конкретні зобов'язання щодо фізичної ядерної безпеки. Проте остаточну оцінку успішності саміту можна буде зробити, лише за результатами виконання узятих на ньому зобов'язань.

Підготовку та участь Президента України у Вашингтонському саміті також

можна вважати успішною. Зобов'язання України щодо відмови від використання ВЗУ на території країни стала її серйозним внеском у зміцнення глобальної фізичної ядерної безпеки, сприяла процесу відновлення сприйняття України у світі як одного з моральних лідерів ядерного роззброєння та протидії ядерному тероризму. Схвальна оцінка кроку України з боку світового співтовариства мала позитивний вплив на стабілізацію внутрішньополітичної ситуації в країні у пост-виборчій період. Участь Президента України у заході, присвяченому протидії ядерному тероризму, безумовно, сприятиме сприйняттю в нашій країні проблем боротьби з ядерним тероризмом і ядерним розповсюдженням як пріоритетних.

Наквашин О. С.
ДАХК "Артем"

Правильно складений контракт — запорука успіху в зовнішньоекономічній діяльності

Спрощення вимог державного законодавства щодо необхідності отримання позитивних висновків на право проведення переговорів висуває підвищені вимоги до форми зовнішньоекономічного контракту і його змісту. Мається на увазі внесення додаткових відомостей у текст контракту для передбачення й запобігання можливих ускладнень і порушень при його виконанні. У цій статті мова йде про вимоги до типового змісту договорів та контрактів, але при цьому не йдеться про вимоги до зовнішньоекономічного договору (контракту) на міжнародні передачі товарів (послуг) в держави, стосовно яких встановлено часткове ембарго, які, на нашу думку, повинні мати додаткові відомості і "підвищені" гарантійні зобов'язання.

Як відомо, форма й зміст будь-якого зовнішньоекономічного договору (контракту) регламентується Законом України "Про зовнішньоекономічну діяльність" (Стаття 6) та наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України № 201 від 06.09.2001 р "Про затвердження Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)".

Згідно з вимогами і рекомендаціями законодавчих документів у сфері державного експортного контролю, до окремих розділів типового зовнішньоекономічного договору (контракту) рекомендується включити додаткові відомості. Розглянемо деякі особливості.

Преамбула

У преамбулі зазначається повне найменування сторін-учасників зовнішньоекономічної операції, **під якими вони офіційно зареєстровані**, із зазначенням країни, скорочене визначення сторін як контрагентів ("Продавець", "Покупець", "Замовник", "Постачальник" тощо), особа, від імені якої укладається зовнішньоекономічний договір

(контракт), та найменування документів, якими керуються контрагенти при укладанні договору (контракту) (установчі документи).

Звертаємо увагу на те, що вищевказані відомості обов'язково перевіряються працівниками Держекспортконтролю (на відповідність інформації у заявці українського підприємства та наданих документах від іноземного суб'єкта) та при митному оформленні міжнародної передачі товару (відповідність інформації в дозволі/висновку, договорі/контракті та митній декларації) і повинні мати однакові найменування та посилання.

Предмет договору (контракту)

У цьому розділі визначається, який товар (роботи, послуги) один з контрагентів зобов'язаний поставити (здійснити) іншому із зазначенням точного найменування, марки, типу або кінцевого результату роботи, що виконується.

Якщо товар (робота, послуга) потребує більш детальної характеристики, або номенклатура товарів (робіт, послуг) досить велика, то все це зазначається у додатку

(специфікації), який має бути невід'ємною частиною договору (контракту), про що робиться відповідна відмітка у тексті договору (контракту). До цього слід зауважити, що найменування, марка, тип товару, або найменування робіт/послуг повинно точно збігатися з найменуванням товару, який зареєстрований у Посвідченні про реєстрацію суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів, яку видає Держекспортконтроль України. У протилежному разі суб'єкт повинен спочатку зареєструвати цей товар та отримати відповідний лист-роз'яснення.

У предметі договору (контракту) бажано вказати мету використання товару, кінцевого споживача товару (особливо, коли контракт укладається з посередником), вантажоодержувача товару (контрагент, кінцевий споживач та вантажоодержувач можуть бути різними суб'єктами з різних країн). Наявність такої інформації дає чітке уявлення про учасників конкретної міжнародної передачі та полегшує (прискорює) проведення державної експертизи.

Кількість та якість товару

Зрозуміло, що кількість товару є однією з головних характеристик міжнародної передачі. У цьому розділі визначається, залежно від номенклатури, одиниця виміру товару, прийнята для товарів конкретного типу (у штуках, кілограмах тощо), його загальна кількість та якісні характеристики.

У тексті договору (контракту) про виконання робіт (надання послуг) визначаються конкретні обсяги робіт (послуг) та терміни їх виконання. Інформація з цього розділу щодо кількості товару повинна бути внесена у "Сертифікат кінцевого споживача" та у "Сертифікат підтвердження доставки".

Базисні умови поставки товарів

У цьому розділі зазначається вид транспорту та базисні умови поставки у відповідності до Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів чинної редакції, які визначають обов'язки контрагентів щодо поставки товару й встановлюють момент переходу ризиків від однієї сторони до іншої, а також конкретний термін поставки товару (окремих партій товару). У даний момент терміни визначаються згідно з міжнародними правилами

тлумачення термінів "INCOTERMS" у редакції 2010 р. Це бажано вказати у договорі (контракті) для однакового розуміння умов поставки усіма учасниками міжнародної передачі та запобігання виникнення можливих непорозумінь.

До цього слід додати, що ви маєте право вибрати кілька видів транспорту (виходячи із "специфіки" конкретного договору/контракту) та вказати можливі варіанти транспортування товару. Це особливо актуально, якщо виникає потреба оперативно відправити товар військового призначення або подвійного використання авіаційним транспортом. Такі дії підпадають під додаткове ліцензування та отримання відповідного дозволу на авіап перевезення від Державіаадміністрації при Міністерстві інфраструктури України.

Практика свідчить, що відсутність посилення у тексті договору (контракту) на можливість використання авіатранспорту може призвести до затримки процесу відвантаження товару, або взагалі його призупиненні до тих пір, поки це не буде офіційно врегульовано додатковою угодою до відповідного договору (контракту).

Місцезнаходження, поштові та платіжні реквізити сторін

Цей обов'язковий розділ зазначає місцезнаходження, повні поштові та платіжні реквізити (номер рахунку, назва та місцезнаходження банку) контрагентів договору (контракту).

У цьому розділі важливим є розуміння місцезнаходження контрагента, тому що ця інформація подається в заяві до Держекспортконтролю на отримання висновку/дозволу. Місцезнаходження — це може бути пошта або юридична адреси. І перше, і друге може бути зазначено в реквізитах.

Яку адресу правильно вибрати для заявки на отримання дозволу? Відповідно до вимог законодавства правильно було б вказати ту адресу (місцезнаходження), за якою знаходиться відповідальна особа (керівник організації або уповноважений заступник), яку, за потребою, оперативно можна було знайти державним контролюючим органам для вирішення можливих питань і яка несе усю відповідальність, зі своєї сторони, за міжнародну передачу товару та її наслідки.

Додаткові умови

За домовленістю сторін у договорі (контракті) можуть визначатися додаткові умови. Ця частина договору може містити ряд додаткових умов (вимог) виходячи з особливостей міжнародної передачі, специфіки товару, різниці у вимогах законодавств контрагентів щодо зовнішньоекономічної діяльності.

У цей підрозділ, як правило, можуть бути включені спеціальні вимоги, або відомості, які рекомендує надавати в договорах (контрактах) Держекспортконтроль України. Ці спеціальні вимоги, або відомості мають свої особливості, на яких необхідно зупинитися більш детально.

У першу чергу це торкається документів про гарантії кінцевого використання товару (зобов'язань іноземних суб'єктів). Ці вимоги не обов'язково повинні бути в тексті договору, і як засвідчує практика обізнані іноземні суб'єкти держав-учасниць міжнародних режимів експортного контролю практично без додаткових нагадувань надають відповідні документи про гарантії. Але це буває не завжди. До того ж, зміст документів про гарантії із-за різниці законодавств різних країн з цього питання буває неоднаковим. Враховуючі можливі ризики вкрай важливо у розділі "Додаткові умови" викласти вимоги з питань експортного контролю й закріпити це юридично, що буде визнано в будь-якому Міжнародному суді.

Відомості щодо зобов'язань іноземного суб'єкта

Іноземний суб'єкт бере на себе зобов'язання не реекспортувати й не передавати отримані товари будь-кому, крім кінцевого споживача, або що такі товари призначені для власних потреб кінцевого споживача, не пов'язаних з їх наступним реекспортом та передаванням. У випадках, коли іноземний суб'єкт-імпортер чи кінцевий споживач має намір у подальшому реекспортувати чи передавати отримані товари іншому кінцевому споживачу, у договорі (контракті) повинні бути визначені його зобов'язання щодо здійснення таких передач за умови отримання письмової згоди на це експортера та Держекспортконтролю.

Відомості щодо "Сертифікату кінцевого споживача" товарів"

Ця вимога є обов'язковою умовою здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю. Форма такого сертифікату (рекомендований зміст сертифікату можна отримати на сайті Держекспортконтролю) може бути представлена окремим Додатком до договору (контракту) з відповідними коментарями для полегшення розуміння іноземним суб'єктом вимог законодавства України до такого документу.

З практики є приклади, коли представлена експортером у Додатку до договору (контракту) форма Сертифікату кінцевого споживача іноземним суб'єктом ігнорується, і він надає сертифікат своєї форми, посилячись на законодавство своєї країни. Нічого страшного тут немає. Важливо, щоб такий сертифікат мав ключову інформацію та конкретні гарантійні зобов'язання щодо запланованої міжнародної передачі товару (номер контракту, реквізити експортера/імпортера, найменування та кількість товару, місце використання тощо).

Бувають такі сертифікати, у змісті яких окрім ключової інформації, іноземний суб'єкт, виходячи із власних міркувань, надає додаткові гарантійні зобов'язання: "не використовувати вищезазначені товари для будь-яких цілей, пов'язаних із хімічною, біологічною або ядерною зброєю чи ракетами, які можуть доставляти таку зброю, а також не передавати їх жодній третій стороні, якщо існують підозри або ймовірність, що вони призначаються для такої мети". Це дуже вдалий сертифікат, і виникає розуміння, що такий іноземний суб'єкт — це надійний партнер, який заслуговує тільки на повагу.

Набрання чинності договором (контрактом)

Держекспортконтроль рекомендує включати у договір (контракт) відомості про те, що такий договір (контракт) набирає чинності тільки після отримання експортером та імпортером відповідних дозволів (ліцензій) державних органів. Таке посилення щодо набрання чинності не завжди економічно доцільно й може завдати експортеру значного клопоту, бо без вступу договору в дію немає відповідного фінансування (авансування).

Включення такої вимоги тоді має сенс, коли ви погано знаєте іноземного суб'єкта та його законодавчу базу, або відомо, що законодавство країни-імпортера з цього питання відрізняється від українського законодавства, і отримання необхідних дозвільних документів у імпортера має спеціальну процедуру й займе значний час.

Коли партнер давно відомий, коли він завжди оперативно виконує свої зобов'язання і є впевненість, що необхідні дозвільні документи контрагентами будуть отримані, все-таки доцільно визначати набрання чинності договору (контракту) з моменту його підписання обома сторонами (для фінансування робіт).

Відомості щодо "Сертифікату підтвердження доставки" товарів

Згідно з діючим законодавством встановлено термін надання Сертифікату підтвердження доставки — 45 днів з моменту відвантаження товару згідно з вантажною митною декларацією. Як правило, вкластися в такий термін дуже складно. Причин багато: нерозуміння імпортерами окремих країн такої вимоги, затримки з об'єктивних причин при транспортуванні товарів, складна процедура у імпортера щодо приймання товару та підтвердження цього приймання уповноваженим державним органом країни-імпортера.

Тому, щоб не стати порушником державного законодавства і ваші вимоги мали юридичну силу, слід внести до тексту договору відомості про необхідність надання документу щодо підтвердження доставки товару, розбивши цю процедуру на дві частини:

- надання контрагентом транспортного документа (копії коносаменту, авіанакладної тощо) про підтвердження ввезення товару в країну кінцевого споживача;
- надання сертифікату, або іншого документа про доставку, або приймання товару.

Практика показує, надання попереднього (транспортного) документа про доставку, як правило, здійснюється у термін до 45 днів. Потім Держекспортконтролю нада-

ється отриманий пізніше оригінал документа щодо підтвердження доставки, завірений уповноваженим державним органом країни-імпортера.

У розділ "Додаткові умови" також бажано включити (при необхідності) відомості про надання імпортного сертифікату, вимоги щодо контролю факту доставки товару, або проведення перевірки використання експортованого товару за призначенням, відомості щодо повноважень іноземного суб'єкта та посередників, наданих їм відповідно до законодавства держав, де вони зареєстровані, вимоги щодо охорони інтелектуальної власності, комерційної таємниці, конфіденційності переписки тощо.

Чим конкретніше та зрозуміліше будуть виписані окремі пункти договору (контракту), тим чіткіше буде відбуватися його виконання.

Посилаючись на практику, на завершення, можна сказати, що при виконанні трудомістких, довгострокових договорів (контрактів) конче необхідно внести до контракту відомості щодо складання план-графіка його виконання, розписавши в ньому стадії (етапи) підготовки, виробництва, приймання та доставки товарів, обґрунтувавши та заклавши туди також роботи з отримання дозвільних документів від державних органів України.

* * *

Такий системний підхід при складанні зовнішньоекономічних договорів (контрактів) щодо експорту товарів військового призначення та подвійного використання значно знижує ризики виникнення можливих правопорушень або штрафних санкцій між контрагентами при їх виконанні, спрощує експертизу заявок підприємств у державних органах, оптимізує (скорочує) терміни робіт на окремих етапах і, як наслідок, підвищує якість виконання договорів (контрактів) і експортованої вітчизняної продукції.

Грицай Є. О.
керівник відділу Державної служби
експортного контролю України

Запитуйте: відповідаємо

Питання: *Звертаючись до центральних органів виконавчої влади за отриманням висновку про допущення товару військового призначення для цивільного використання, про який йдеться у пункті 8. Постанови Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 № 1807, наше підприємство часто стикається з непорозумінням та типовими питаннями, зокрема: на підставі яких нормативних актів цей орган повинен надавати такий висновок? Яка його форма та зміст? Чому саме цей орган їх повинен надавати? Які критерії допущення товару військового призначення для цивільного використання? та ін. Чи могли б ви надати відповідь по суті цих питань та чи можливо звернутися до Держекспортконтролю за отриманням дозвільних документів без надання такого висновку?*

Під час звернень до відповідних органів виконавчої влади за отриманням висновку про допущення товару військового призначення для цивільного використання, суб'єкту господарювання передусім необхідно пам'ятати, що згідно з Законом України від 20.02.2003 № 549-IV "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання", державний експортний контроль – це комплекс заходів з контролю за міжнародними передачами товарів, їх використання юридичною чи фізичною особою, що здійснюється спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю (Держекспортконтролем) та іншими державними органами.

Поряд із вищевикладеним, пунктом 7 постанови Кабінету Міністрів України від 05.07.1997 № 767 "Про затвердження Положення про порядок проведення експертизи в галузі експортного контролю", визначено,

що експертиза в галузі державного експортного контролю може бути державною і недержавною.

Державну експертизу проводять: Держекспортконтроль та інші центральні органи виконавчої влади, державні органи в межах своєї компетенції (за мотивованим запитом замовника експертизи). У відповідності з пунктом 4 цієї ж постанови, замовниками експертизи можуть бути центральні органи виконавчої влади, інші державні органи та суб'єкти господарювання, які заінтересовані у її проведенні.

Узагальнюючи вищевикладені положення, суб'єкт господарювання, який зацікавлений у проведенні державної експертизи товарів військового призначення з метою визначення їх можливості допущення для цивільного використання, виступаючи замовником такої експертизи, може з мотивованим запитом звернутися до центрального органу виконавчої влади, або іншого державного органу (до компетенції яких відносяться такі товари) та отримати за результатами цієї експертизи відповідний висновок. До речі, у відповідності з пунктом 7 цієї постанови такий висновок є обов'язковим для розгляду Держекспортконтролем та іншими органами виконавчої влади з метою прийняття відповідних рішень.

Форма, зміст та вимоги щодо оформлення вищезазначеного висновку жодним нормативним актом у галузі державного експортного контролю не встановлені. Проте, іноді на заваді вчасного отримання дозвільного документу стають нечіткі, неоднозначні, або суперечливі положення, які містяться у цьому висновку чи помилки, або розбіжності у найменуваннях товарів, що вказані в ньому та інших документах, наданих разом із зверненням суб'єкта.

Критерії, які доцільно брати до уваги при проведенні державної експертизи товару військового призначення з метою визначення можливості (неможливості) його допущення для цивільного використання, кожним центральним органом виконавчої влади або державним органом у кожному випадку визначаються окремо, виходячи з меж компетенції цього органу, наявності в ньому спеціалістів певної галузі науки та техніки, видів діяльності підприємств, установ та організацій, які належать до сфери його управління, властивостей товару, тощо.

Проте, найчастіше, **до таких критеріїв відносять:**

- проведення демілітаризації товарів військового призначення (демонтаж компонентів, спеціально призначених, або модифікованих для військового використання, наприклад озброєння);
- виготовлення товарів військового призначення у варіанті, який призначений для цивільного використання;
- приведення конструкції товару військового призначення у типову конструкцію, що схвалена, або сертифікована для цивільного використання уповноваженою установою (органом), або висновком конструкторського бюро тощо;
- наявність технічних умов, висновків, стандартів або інших документів, які регламентують використання товарів військового призначення на цивільних об'єктах (у складі цивільних об'єктів).

В окремих випадках, Держекспортконтроль при розгляді звернень на проведення попередньої експертизи товарів, які згідно з висновками попередньої ідентифікації віднесені суб'єктом до товарів військового призначення, що допущені для цивільного використання, не пропонує підтвердити таке допущення висновком відповідного органу виконавчої влади. У таких випадках, Держекспортконтроль, як центральний орган виконавчої влади самостійно приймає рішення щодо допущення товарів військового призначення для цивільного використання.

Зазначене вище можливе виключно за умови, якщо суб'єкт, який звернувся за проведенням експертизи є розробником, або виробником цих товарів та його висновки щодо попередньої ідентифікації містять висновки та беззаперечні обґрунтування стосовно умов (критеріїв) допущення цих товарів для цивільного використання, якими можуть бути, зокрема проведення демілітаризації цих товарів, виготовлення їх у варі-

анті, призначеному для цивільного використання, тощо.

Питання: Просимо роз'яснити у яких випадках необхідно звертатися до Держекспортконтролю для реєстрації та (або) за отриманням дозвільних документів на міжнародні передачі товарів?

Першочерговим кроком у напрямку визначення суб'єктом господарювання необхідності звернень до Держекспортконтролю за отриманням дозвільних документів є проведення ним попередньої ідентифікації товарів, які є предметом міжнародної передачі. До речі, у відповідності зі статтею 12 Закону України від 20.02.2003 № 549-IV "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання", попередня ідентифікація товарів (встановлення відповідності конкретних товарів, які є предметами міжнародних передач, найменуванню та опису товарів, внесених до списків товарів, міжнародні передачі яких підлягають державному контролю) є обов'язком суб'єкта господарювання, який має намір здійснювати ці міжнародні передачі.

До списків товарів, міжнародні передачі яких підлягають державному контролю відносяться Список товарів військового призначення, міжнародні передачі яких підлягають державному контролю, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 № 1807 та Списки товарів подвійного використання, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 28.01.2004 № 86.

Крім проведення вищезазначеної процедури, суб'єкту при визначенні необхідності отримання дозвільного документа Держекспортконтролю, необхідно пам'ятати що експорт (тимчасове вивезення) товарів завжди здійснюється за дозволом (висновком) Держекспортконтролю у випадках, якщо:

- товар був ввезений на територію України з наданням міжнародного імпортного сертифіката;
- експорт (тимчасове вивезення) товару за межі України здійснюється до держав, стосовно яких резолюціями Ради безпеки ООН, іншими міжнародними організаціями, членом яких є Україна, або національним законодавством встановлене повне (часткове) ембарго на постачання такого товару;
- суб'єкту повідомлено Держекспортконтролем, або йому стало відомо іншим шляхом про можливість повного чи часткового використання товарів, які є предметом передач

(незалежно від того, зазначені вони у списках чи ні), для розроблення, виробництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, управління, зберігання, виявлення, ідентифікації або для розповсюдження зброї масового знищення чи засобів її доставки, або для військового кінцевого використання у державах, стосовно яких резолюціями Ради безпеки Організації Об'єднаних Націй, інших міжнародних організацій, членом яких є Україна, чи національним законодавством установлено повне, або часткове ембарго на постачання товарів військового призначення (Стаття 10 Закону України від 20.02.2003 №549-IV "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання").

Таким чином, якщо після проведення суб'єктом попередньої ідентифікації товарів, ним буде встановлено, що такий товар за своїм спеціальним призначенням та описом не відповідає товарам військового призначення та товарам подвійного використання, а також буде достатньо беззаперечних підстав вважати, що міжнародна передача цього товару не підпадає під перелічені вище випадки, можливо зробити висновок про те, що така передача не потребує звернення до Держекспортконтролю за отриманням дозволу (висновку) на її здійснення.

Якщо після проведення суб'єктом попередньої ідентифікації товарів, ним буде встановлено, що такий товар за своїм спеціальним призначенням та описом відповідає товарам військового призначення чи товарам подвійного використання, або у разі, коли у суб'єкта будуть підстави вважати, що міжнародна передача такого товару підпадає під перелічені вище випадки, йому необхідно зареєструватися в Держекспортконтролі за цим товаром, для чого треба надати відповідні відомості та документи, які потрібні для проведення попередньої експертизи товару. Перелік цих документів та вимоги щодо їх оформлення зазначені у Постанові Кабінету Міністрів України від 05.07.1997 № 767 "Про затвердження Положення про порядок проведення експертизи в галузі державного експортного контролю" та Інструкції про реєстрацію в Держекспортконтролі суб'єктів підприємницької діяльності України як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, яка затверджена Наказом Державної служби

експортного контролю України від 27.04.2009 № 31 (реєстрація в Міністерстві юстиції України 15.07.2009 за № 637/16653).

За підсумками зазначеної експертизи, Держекспортконтроль проведе реєстрацію суб'єкта господарювання як суб'єкта здійснення міжнародних передач такого товару та надасть відповідне роз'яснення щодо його ідентифікації та порядку (умов) здійснення міжнародних передач. Вказане роз'яснення буде містити вичерпні відомості стосовно необхідності звернень до Держекспортконтролю за отриманням дозвільних документів на здійснення усіх міжнародних передач заявленого товару.

Питання: *Нашим підприємством свого часу на підставі разового висновку Держекспортконтролю були тимчасово вивезені матеріали, які використовуються для гарантійного обслуговування та ремонту техніки. Частина таких матеріалів під час ремонту була знищена, що передбачено технологічним процесом ремонту, у зв'язку із чим повернення їх в Україну неможливе. Змінити митний режим цих матеріалів митниця погодилась виключно після отримання згоди на це Держекспортконтролю. Поясніть порядок дій у цьому випадку.*

Згідно з Наказом Державної митної служби України від 16.06.2009 № 555 "Про затвердження Порядку використання в митних органах дозволів і висновків Державної служби експортного контролю України", зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 14 липня 2009 р. за № 632/16648, оформлення тимчасово вивезених (ввезених) товарів у інший митний режим у разі їх втрати, знищення тощо здійснюється на підставі письмового погодження Держекспортконтролю, яке за відповідним обґрунтованим запитом заявника надається Держекспортконтролем заявнику та Державній митній службі України.

Для отримання вищезазначеного письмового погодження, підприємству необхідно звернутися до Держекспортконтролю із відповідним запитом до якого рекомендуємо додати документи, або їх засвідчені копії, що підтверджують знищення, втрату тощо товарів, які були тимчасово ввезені, або вивезені на підставі висновку Держекспортконтролю, а також копію цього висновку. Копія вказаного погодження буде надіслана Держекспортконтролем на адресу Державній митній службі України.

Чечеюк Л.В.
керівник відділу Державної служби
експортного контролю України

Інформація про основні результати роботи Державної служби експортного контролю України за 2010 рік

Діяльність Державної служби експортного контролю України полягає у реалізації державної політики у галузі контролю міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання, забезпеченні при цьому захисту національних інтересів та інтересів національної безпеки, пов'язаних із нерозповсюдженням зброї масового знищення і засобів її доставки, обмеженням передач звичайних видів озброєння та протидією тероризму, ефективній співпраці у цій галузі з ЄС та іншими міжнародними організаціями й окремими державами, зміцненні міжнародного авторитету України, підвищенні її експортного потенціалу та розширенні представлення вітчизняних виробників на міжнародних ринках озброєння.

Сьогодні Держекспортконтроль виконує повний комплекс завдань у сфері своєї відповідальності, аналогічно подібним державним структурам провідних держав світу. Це дозволяє Україні отримувати позитивні оцінки вітчизняної системи експортного контролю з боку міжнародної та Європейської спільноти.

Впродовж 2010 року Держекспортконтролем було вжито низку заходів нормативно-правового й організаційного характеру щодо удосконалення як власної роботи, так і взаємодії з іншими центральними органами виконавчої влади і підприємствами. Ці заходи спрямовувалися, зокрема, на підвищення ефективності державного експортного контролю за умов одночасного скорочення термінів надання суб'єктам господарювання дозвільних документів на провадження ними зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового призначення і подвійного використання, а також на практичну реалізацію

поставлених Президентом України завдань щодо дерегуляції господарської діяльності. Вирішенню цих завдань також сприяло прийняття у вересні 2010 року Верховною Радою України Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання", який було розроблено Держекспортконтролем. Так, законом передбачено значно (на 90%) зменшити рівень регламентації проведення суб'єктами міжнародних передач згаданих товарів переговорів з іноземними партнерами, передбачена можливість скорочення обсягу документів, що подаються заявником до Держекспортконтролю тощо. Наразі в Службі продовжується аналітична робота з пошуку резервів для подальшого зменшення регуляторного тиску на суб'єктів підприємницької діяльності.

Також у цей період було вдосконалено практичну роботу Державної служби експортного контролю України з питань реєстрації, проведення експертиз, видачі дозвільних документів та імпорتنих сертифікатів, створення й атестації систем внутрішньофірмового експортного контролю, перевірки звітів спецекоптерів про використання дозвільних документів, доставки товарів кінцевому споживачеві тощо. Активізовано роботу з питань запобігання правопорушенням та правозастосування у галузі державного експортного контролю.

Загальний документообіг Держекспортконтролю у 2010 році сягнув 30 тис. документів. У тому числі, опрацьовано близько 4,5 тис. заяв суб'єктів міжнародних передач товарів, видано більше 400 посвідчень про реєстрацію суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, понад 3,6 тис. дозвіль-

них документів на право здійснення міжнародних передач товарів та проведення переговорів, близько 100 міжнародних імпорتنих сертифікатів тощо. Опрацьовано більше 3,6 тис. звітів про фактично здійснені міжнародні передачі товарів, проведено понад 1000 основних експертиз за звітними матеріалами на підставі генеральних (відкритих) дозвільних документів та 140 експертиз на запити правоохоронних органів. На виконання Указу Президента України від 25.12.2003 № 1488 та розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 № 690-р опрацьовувалися матеріали з питань контролю авіап перевезень товарів військового призначення. Крім того, проведено 33 розслідування виявлених ознак правопорушень вимог законодавства в галузі державного експортного контролю, винесено 14 постанов про накладення на юридичних осіб штрафів за порушення вимог законодавства в галузі державного експортного контролю на загальну суму 127 500 грн., складено 16 протоколів про вчинення адміністративних правопорушень посадовими особами суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів і фізичними особами. Також Держекспортконтроль контролював виконання раніше винесених рішень про накладення штрафів на загальну суму 195 514,18 грн. та забезпечував представництво по 6 судових справах відносно суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів щодо накладення штрафів на загальну суму 68 119 323,53 грн.

У цей період Держекспортконтролем вживалися заходи для подальшої інтенсифікації важливої для держави роботи в рамках участі в заходах таких міжнародних організацій як ООН, ОБСЄ та поглиблення розвитку двосторонньої взаємодії з країнами-членами Європейського Союзу в рамках відповідних пілотних проектів, спрямованих на приведення національного законодавства в галузі експортного контролю у відповідність до вимог та стандартів ЄС у цій галузі. З метою захисту законних інтересів українського виробника під час формування керівних принципів контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання взято активну участь в усіх заходах міжнародних режимів експортного контролю. За результатами цієї роботи протя-

гом 2010 року Держекспортконтролем було розроблено та внесено до Кабінету Міністрів України три постанови, дві з яких на цей час вже прийняті.

В цілому впродовж 2010 року Держекспортконтролем було підготовлено 11 проектів нормативно-правових актів. З них станом на кінець року було ухвалено один Закон України та 4 постанови Кабінету Міністрів України, інші наразі проходять міжвідомче узгодження.

У грудні 2010 року, у зв'язку з призупиненням (з березня 2010 р.) роботи Міжвідомчої комісії з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю, Держекспортконтролем додатково було забезпечено міжвідомче узгодження та ухвалення рішень про переговори і міжнародні передачі товарів військового призначення та подвійного використання за більше ніж 200 заявами спецекекспортерів. Це, з одного боку, надало можливість розблокувати виконання контрактів на загальну суму понад 1 млрд. дол. США., з іншого – призвело до істотного підвищення рівня відповідальності Державної служби експортного контролю України за схвалювані нею рішення.

Зазначене, а також необхідність підтримання високого авторитету нашої держави як активного учасника зусиль міжнародної спільноти у встановленні контролю за міжнародними передачами озброєнь, військової техніки та відповідних технологій, потребує докорінного посилення прогностно-аналітичної складової у діяльності Держекспортконтролю. Ця робота, зокрема, має включати аналіз політичних, воєнних та економічних процесів у регіонах світу з точки зору формування коротко- та середньострокової політики експортного контролю, узагальнення найкращих міжнародних практик у сфері нерозповсюдження та експортного контролю, моніторинг стану і тенденцій розвитку міжнародного військово-технічного співробітництва та ін. Це дозволить оцінювати ефективність національної системи експортного контролю, формувати відповідні пріоритети державної політики, готувати звіти та інформаційно-аналітичні матеріали з питань військово-технічного співробітництва і експортного контролю, в тому числі для забезпечення діяльності вищих посадових осіб держави.